TÜRK KÜLTÜRÜ İNCELEMELERİ Dergisi

The Journal of Turkish Cultural Studies

19

Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi

Kültür Ocağı Vakfı (KOCAV) kuruluşu olan
KOCAV Yayıncılık Tanıtım, Araştırma, Eğitim Hizmetleri Ltd. Şti. yayınıdır.

Yayın Türü
İlmî ve Edebî

Dizgi-Mizanpaj
Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi Dizgi Servisi

Baskı-Cilt
Bayrak Yayımcılık Matbaa San. ve Tic. Ltd. Şti.
Küçük Ayasofya Cad. Yabacı Sokak, No: 2/1
Sultanahmet/İstanbul
Tel: 0212 638 42 02

Kapak Tasarım
Sena Ajans

ISSN 1302-4787

Yönetim Yeri/Address for Correspondence
Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi
Ayşekadın Hamamı Sokak, Nr. 26
0089894 Süleymaniye/İstanbul-TÜRKİYE

Tel: (0212) 519 99 70-1
Belgegeçer: (0212) 519 99 72

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
Prof. Dr. Nihat ÖZTOPRAK

Teknik Sorumlu
Yard. Doç. Dr. Recep AHISHALI
ahishali@marmara.edu.tr

Tanıtım Sorumlusu
Doç. Dr. Muzaffer DOĞAN
mdogan@marmara.edu.tr

Abone İşleri/Subscribtion
Nursel ÖMEROĞLU
nurselomeroglu@hotmail.com

© Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi
Dergimizdeki yazılar kaynak gösterilerek iktibas edilebilir.
Yazıların her türlü sorumluluğu yazarlarına aittir.

Sayı/Issue: 19 ● 2008 GÜZ/AUTUMN

TÜRK KÜLTÜRÜ İNCELEMELERİ Dergisi

The Journal of Turkish Cultural Studies

19

HAKEMLİ VE ULUSLAR ARASI DERGİ

Bu dergi
MLA International Bibliography,
Turkologischer Anzeiger
isimli uluslar arası indeksler
ve
ULAKBİM Sosyal Bilimler Veri Tabanı
tarafından taranmaktadır

KOCAV
İstanbul 2008

KOCAV Adına sahibi
Dr. Ali ÜREY
aliurey@kocav.org.tr

EDİTÖRLER/EDITORS

Genel/Editor-in-chief
Prof. Dr. Nihat ÖZTOPRAK
noztoprak@marmara.edu.tr

Tarih/History
Prof. Dr. Ali AKYILDIZ
akyildiz63@yahoo.com

Edebiyat/Literature
Dr. Üzeyir ASLAN
uaslan@marmara.edu.tr

SEKRETERLER/SEKRETARIES

Tarih/History
Dr. Yüksel ÇELİK
yukselcelik@hotmail.com

Edebiyat/Literature
Dr. Hakan TAŞ
hakanibrahim@hotmail.com

DANIŞMA KURULU/ADVISORY BOARD

Prof. Dr. Ali AKYILDIZ *(Marmara Üniversitesi)*
Prof. Dr. Feridun M. EMECEN *(İstanbul Üniversitesi)*
Prof. Dr. Günay KUT *(Boğaziçi Üniversitesi)*
Prof. Dr. İlber ORTAYLI *(Galatasaray Üniversitesi))*
Prof. Dr. İsmail ÜNVER *(Ankara Üniversitesi)*
Prof. Dr. Kemal BEYDİLLİ *(Yeditepe Üniversitesi)*
Prof. Dr. Orhan BİLGİN *(Marmara Üniversitesi)*
Prof. Dr. Süleyman Hayri BOLAY *(Gazi Üniversitesi)*
Prof. Dr. Yahya AKYÜZ *(Ankara Üniversitesi)*

YAYIN KURULU/EDITORIAL BOARD

Prof. Dr. Zekeriya KURŞUN
Prof. Dr. Mustafa S. KAÇALİN
Prof. Dr. Sebahat DENİZ
Doç. Dr. Ahmet KANLIDERE
Doç. Dr. Mustafa KÜÇÜKAŞÇI
Doç. Dr. Muzaffer DOĞAN
Yard. Doç. Dr. Durmuş HOCAOĞLU
Yard. Doç. Dr. Mehmet TAŞTEMİR
Prof. Dr. Cemal YILDIZ
Prof. Dr. Emel KEFELİ
Doç. Dr. A. Haluk DURSUN
Doç. Dr. Muhammet GÜR
Doç. Dr. Orhan SÖYLEMEZ
Yard. Doç. Dr. Ali KARACA
Yard. Doç. Dr. Erhan AFYONCU
Yard. Doç. Dr. M. Hanefi BOSTAN
Yard. Doç. Dr. Recep AHISHALI

İNGİLİZCE SORUMLULARI
Doç. Dr. Ahmet KANLIDERE
Doç. Dr. Orhan SÖYLEMEZ

ANA DİLİ SORUMLULARI
Dr. Hakan TAŞ
Ozan YILMAZ

YURT DIŞI TEMSİLCİLERİ/CORRESPONDENTS ABROAD

A B D / U S A

Walter G. ANDREWS

2908 131st Pl. NE

Bellevue, WA 98005 USA

İ S K O Ç Y A / S C O T L A N D

Dr. Christopher FERRARD

8 Dublin Street EH 1 3 PP

Edinburgh/SCOTLAND

e-mail: ferrard@aol.com

J A P O N Y A / J A P A N

Dr. Nobuo MISAWA

TOYO University Department of Socio-Culture System

2-11-10, Oka, Asaka-shi

SAITAMA 35-0007 JAPAN

e-mail: misawa@toyonet.toyo.ac.jp

K I B R I S / C Y P R U S

Dr. Kadir ATLANSOY

Doğu Akdeniz Üniv. Fen-Edebiyat Fak.

Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

Gazimağusa/KKTC Mersin 10 TR

e-mail: atlansoy@emu.edu.tr

K I R G I Z İ S T A N / K Y R G Y Z S T A N

Döölötbek SAPARALİYEV

Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi

Kırgızistan Bişkek

Tinçtik köçüsü, 56

720000 KIRGIZİSTAN

KUVEYT / KUWAIT
Dr. Faisal ALKANDARI
Kuwait University
History Dept.
KUWAIT
e-mail: falkandari@yahoo.com

MACARİSTAN / HUNGARY
Prof. Dr. Géza DÁVİD
ELTE Török Filológiai Tanszék
Budapest
Muzeum krt, 4/D
H-1088 HUNGARY
e-mail: davidgeza@hotmail.com

SUUDÎ ARABİSTAN / SAUDI ARABIA
Dr. Mohammad M. Al-QURAINI
P.O. Box. 5074 Pin Code 31982
Al-Hassa/S. ARABIA

YUNANİSTAN / GREECE
Prof. Dr. Evangelia BALTA
Fondation Nationale de la Recherche Scientifique
48 av. Vass. Constantinou
11635 Athènes-GREECE
e-mail: evabalta@eie.gr

İÇİNDEKİLER

Tarih

Meral BAYRAK (FERLİBAŞ)
Sofya'da XVI. Yüzyıla Ait Bir Vakıf Örneği: Sofu Mehmed Paşa Külliyesi ve Camiden Kiliseye Çevrilmiş Bir Mabedin Hikâyesi 1-42

Leyla COŞAN
Almanya'da Hristiyanlaştırılan Türk Savaş Esirleri ve Bunların Vaftiz Törenleri (16-18. Yüzyıllar) 43-60

Meryem Kaçan ERDOĞAN
Rusçuk'ta Bektaşî Tekkeleri: Tay Hızır Ali Baba ve Horasanî Ali Baba Tekkeleri 61-86

Yüksel ÇELİK
Asâkir-i Mansûre Ordusu'nda Talim Sisteminin Değişmesi ve Avrupalı Uzmanların Rolü (1826-1839) 87-118

Edebiyat

Lütfi ALICI
Klasik Türk Şiirinde Muhabbet Kanunları 119-142

Hakan TAŞ
Klasik Türk Şiirinde Türçe Sözcüklerde Med 143-156

Üzeyir ASLAN
XVIII. Yüzyıl Mutasavvıf Şairlerinden Fahrî Ahmed ve Elif-Name Şerhi 157-192

Faruk ÇOLAK
"Gök Keçinin Püsküllü Oğlağı Olmak" Deyiminin Mitolojik Değerlendirmesi 193-204

Kitabiyat

Müjgân ÇAKIR
"Peşteli Hisâlî Dîvânı" Üzerine Bir Değerlendirme 205-227

Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi 19, İstanbul 2008, 157-192.

XVIII. YÜZYIL MUTASAVVIF ŞAİRLERİNDEN FAHRÎ AHMED VE ELİF-NAME ŞERHİ

Üzeyir ASLAN[*]

ÖZET

Türk edebiyatında değişik şekillerde pekçok örneği görülen elif-nameler; aruz ya da hece ile kaside, gazel, mesnevî, müseddes, dörtlük gibi nazım biçimleriyle kaleme alınmış, çoğunlukla dinî-tasavvufî ve didaktik konulu, özellikle "elif-name" başlığının kullanıldığı manzumelerdir. Genellikle muvaşşah sanatında olduğu gibi Arap harflerinin mısra başlarında alt alta sıralanması biçiminde oluşturulurlar. Bu makalenin konusu XVIII. Yüzyıl mutasavvıf-şairlerinden Fahrî Ahmed'in Elif-name Şerhi'dir. Fahrî, eserinde Nesib adlı dervişinin elif-namesini şerh eder. Nesib'in elif-namesinde harfler alt alta sıralanmaz, mısra içinde yer alırlar. Fahrî, elif-nameyi tasavvuf çerçevesinde yorumlar, buna göre her harfin tasavvufî bir manası vardır. Fahrî Ahmed'in eseri, bu konuda yazılmış şimdilik bilinen tek şerhdir. Çalışmada harflerin tasavvufî manaları ve ibareler tahlil yöntemi ile tespit edildi ve eserin çevriyazılı metni verildi.

Anahtar Kelimeler

Elif-name, şerh, Fahrî, Nesîb, Celvetiyye, Şarköy.

1. Giriş:

Elif-name, elif (Ar. ilk harf, 1 rakamı) ve name (F. < nāma 'mektup, risale, kitap') kelimelerinden oluşan birleşik isimdir. Edebî bir kavram olarak ise; aruz ya da hece ile kaside, gazel, mesnevî, müseddes, dörtlük gibi nazım biçimleriyle kaleme alınmış, çoğunlukla dinî-tasavvufî ve didaktik konulu, özellikle "elif-name" başlığının kullanıldığı manzumeleri ifade eder.[1] Elif-namelerin bir bölümü muvaşşah sanatında[2] olduğu gibi

[*] Dr., Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü. *uaslan@marmara.edu.tr*

[1] Âmil Çelebioğlu, *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları*, MEB yayını, İstanbul 1998, s. 605; Nihat Öztoprak, "Bursalı Feyzî Efendi'nin Elifnameleri", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, İstanbul 2006, XXXV, 136.

[2] Muvaşşah sanatı için bk. İsa Kocakaplan, *Açıklamalı Edebî Sanatlar*, MEB yayını, İstanbul 1992, s. 19.

harflerin mısra başlarında alt alta sıralanması biçiminde meydana getirilir. Bu manzumelerde Arap harfleri eliften yâya, ya da yâdan elife doğru sıralanır. Klâsik Türk edebiyatında, tekke ve halk edebiyatlarında pekçok örneği görülen elif-namelerin tertip özelliklerine göre şu şekilde sınıflandırılması mümkündür:[3]

1-Bir manzumede mısraların ilk harfleri alt alta dizildiklerinde eliften yâya alfabetik sıralananlar, 2-Bir manzumede beyit ya da dörtlüklerin ilk harfleri alt alta dizildiğinde eliften yâya alfabetik sıralananlar, 3-Mısra veya beyitlerde ilk harf ile başlayan en az iki veya daha fazla kelime kullanılan elif-nameler, 4-Mısra veya beyit başları elif, yâ, bâ, lâmelif şeklinde baştan sona ve sondan başa doğru karışık sıralananlar, 5-Sondan başa, yani yâdan elife doğru tertip edilenler, 6-Eğitim amaçlı bir halk oyunu biçiminde tertip edilenler. Bunlarda mısra başlarındaki harfler eliften yâya sıralanırken ilk kelime bir şehir, ikincisi bir sanatkâr, üçüncüsü de o sanatkârın eserinin adı olur. Bu kelimelerin her biri mısra başındaki harfle başlar. 7-Kafiyeleri alfabetik dizilen, mesnevî nazım şekli ile kaleme alınmış elif-nameler.

Türk edebiyatında yukarıdaki biçimde tertip edilmiş elif-name sayısı 100 civarındadır.[4] Bu elifnamelerin şairlerinin bir kısmı şunlardır: Âşık Paşa [ö. 1333],[5] Nesimî [ö. 1404],[6] Nihanî [ö. 1519],[7] Gazalî [ö. 1535?],[8] Dükaginzade Ahmed Beg [1543-1548],[9] Fuzulî [ö. 1556],[10] Kaygusuz Vizeli

---

[3] Nihat Öztoprak, "Elifname Yazma Geleneğine Göre Fuzûlî'nin Elifnamesi Üzerine Bazı Değerlendirmeler", *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Uluslar Arası V. Dil, Yazın, Deyişbilim, Sempozyumu,* yayına haz. Cemal Yıldız ve Latif Beyreli, Pegem Yayıncılık, Ankara 2006, II, 329.

[4] Âmil Çelebioğlu, *a.g.e*, s. 605.

[5] Mustafa Demirel, "Âşık Paşa'nın Elif-nâme'si ve Dil Özellikleri", *Bilig,* Sy. 3 (Güz), Ankara 1996, s. 202-246.

[6] Hüseyin Ayan, Nesîmî, Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Türkçe Divanı'nın Tenkitli Metni, Ankara 2002, I, 214.

[7] Ayhan Yakşı, *Nihânî Hayatı Edebî Kişiliği ve Dîvânı'nın Tenkidli Metni,* yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 1993, s. 38.

[8] Hakan Taş, "Deli Birâder Gazâlî [ö. 1535?]'nin Elif-nâme'si", *Turkish Studies,* Volume 3/2, Spring 2008, s. 642-651.

[9] Hüseyin Süzen, *Dukaginzade Ahmed Bey Divanı (İnceleme-Tenkitli Metin),* doktora tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1994, s. 25.

Alâaddin [ö. 1562?],[11] Muhibbî [1495-1566],[12] Bosnalı Tâlib [ö. 1672],[13] Askerî [ö. 1693?],[14] Esrar Dede [1748-1797],[15] Sûzî Ahmed [1765-1830][16] ve Kuddusî [1760-1849].[17] Şimdiki bilgilerimize göre Feyzî-i Bursevî [ö. 1771], dokuz manzumesi ile edebiyatımızda en çok elif-name yazan şairdir.[18]

---

[10] Nihat Öztoprak, "Elifname Yazma Geleneğine Göre Fuzûlî'nin Elifnamesi Üzerine Bazı Değerlendirmeler", *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Uluslar Arası V. Dil, Yazın, Deyişbilim, Sempozyumu,* yayına haz. Cemal Yıldız ve Latif Beyreli, Pegem Yayıncılık, Ankara 2006, II, 327-336.

[11] Abdülbaki Gölpınarlı, *Kaygusuz Vize'li Alaeddin,* Remzi Kitaphanesi, İstanbul 1932, s. 41-72.

[12] Coşkun Ak, *Muhibbî Dîvânı-İzahlı Metin, Kanûnî Sultan Süleyman,* Kültür ve Turizm Bakanlığı yayını, Ankara 1987, s. 811-812.

[13] Bosnalı Tâlib, *Divan,* Millet Kütüphanesi Ali Emiri Manzum 256, 24[a].

[14] Halil Karagöz, *Askerî Divanı'nın Tenkitli Metni,* yüksek lisans tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta 1997, s. 169, 193, 243.

[15] Osman Horata, *Esrâr Dede, Hayatı, Eserleri, Şiir Dünyası ve Dîvânı,* Kültür Bakanlığı yayını, Ankara 1998, s. 191-194.

[16] Metin Ceylan, *Ahmed Sûzî Dîvânı'nın Edisyon Kritiği,* yüksek lisans tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon 1999, s. 113.

[17] Mehmet Emin Eminoğlu, *Hak Âşıkı Mer'aşî Zâde Ahmed Kuddûsî Dîvânı (1760-1849),* Can Kitabevi, Konya (1973), s. 16, 321.

[18] Nihat Öztoprak, "Bursalı Feyzî Efendi'nin Elifnameleri", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi,* İstanbul 2006, XXXV, 135-167. Elif-namelerle ilgili ayrıca bk. Namık Açıkgöz, "Bakâyî'nin Battal-nâme Adlı Eserindeki Elif-nâme", *Fırat Havzası II. Folklor ve Etnografya Sempozyumu,* Elazığ 1989, s. 1-5; İsmet Çetin, "Elifnâmeler ve Sefil Ali'nin Bir Elifnâmesi", *Millî Folklor,* Ankara 1992, (Kış), yıl: 4, Sy: 16, c. 2, s. 39-42; Fikret Türkmen, "Yazılı Kaynaklardaki (Cönklerdeki) Bektaşi Şairlerin Şiirlerinde Görülen Yeni Şekiller", *I. Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Sempozyum Bildirileri (22-24 Ekim 1998),* Ankara 1999, s. 339-355; Selami Turan, "Hatayî'nin Elif-nâme Tarzında Yazılmış Şiirleri", *Arayışlar-İnsan Bilimleri Araştırmaları-,* Isparta 2004, Sy. XI, s. 107-125; Ercan Sünger, *Fakîh: Hayatı, Eserleri, Divanı,* yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2004, s. 116-131; Kadri Alper, *Giritli Aşkî ve Divânı,* yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2005, s. 134-138; Babek Cavanşir ve Ekber N. Necef, *Şah İsmail Hatâ'î Külliyatı: Türkçe Divanı, Tuyuğlar, Koşmalar, Geraylılar, Varsağılar ve Bayatılar,* Kaknüs Yayınları, İstanbul 2006, s. 401, 413; Mehmet Aslan, *Mihrî Hâtun Divânı,* Amasya Valiliği yayını, Amasya 2008, s. 212. Yazma hâlinde bulunan tespit edebildiğimiz elif-nameler ise şunlardır:

Kaimî, *Divan,* Ankara Cebeci Halk Kütüphanesi 573, 87[a]-87[b]; Viranî, *Divan,* Ankara Cebeci Halk Kütüphanesi 164, 1[b]-2[a]; *Risale-i Elif-baiyye,* Koyunoğlu Müzesi Kütüphanesi Türkçe Yazmaları 11275, *Hâfız'ın Elif-namesi,* Cönk, Milli Kütüphane

Bu çalışmanın konusu olan şerh risalesindeki elif-name ise yukarıda sözü edilenlerden biçim olarak farklıdır. Burada harfler mısra başlarına değil mısra içlerine yerleştirilmişlerdir ve her harfin tasavvufî bir manası vardır. Elif-namenin şârihi XVIII. yüzyıl mutasavvıf-şairlerinden Fahrî Ahmed, Celvetiyye tarikatı şeyhlerinden olup Tekirdağ-Şarköylüdür. Doğum tarihi, ailesi, eğitimi ve mesleği ile ilgili herhangi bir bilgiye ulaşamadık. Ancak Divan'ından ve diğer küçük risalelerinden Arapça ve Farsçaya vâkıf olduğu anlaşılmaktadır. Fahrî, Celvetiyye tarikatı büyüklerinden Zâtî Süleyman Efendi [ö. 1738]nin müritlerindendir. Sülûkünü onun oğlu Şâhî Hüseyin Efendi [ö. 1778]den tamamlamıştır.[19] Tarikata ne zaman girdiği ve sülûkünü hangi tarihte tamamladığı bilinmemektedir. Halife olduktan sonra yine Şarköy'de tasavvuf hizmetine devam etti. Hayatının sonlarına doğru İstanbul'a gelerek bugün Fatih Müftü Hamamı Mahallesinde bulunan Zenbilli Ali Çelebi Mescidi yakınındaki evine yerleşerek inzivaya çekildi. Fahrî Ahmed Efendi 1799 yılında burada vefat etti.[20] Ali Çelebi Mescidi haziresine gömüldüğünü tahmin ediyoruz, ancak

---

Yazmalar Kolleksiyonu 174, 16[b]-17[a]; *Derunî'nin Elif-namesi,* Cönk, Milli Kütüphane Yazmalar Kolleksiyonu 96, 194[a]; *Abdülkadir-i Geylanî adına yazılmış Elif-name,* Cönk, Milli Kütüphane Yazmalar Kolleksiyonu 75, 62[b]-63[a]; *Elif-name,* Cönk, Milli Kütüphane Yazmalar Kolleksiyonu 72, 29[a]; *Misalî'nin Elif-namesi,* Cönk, Milli Kütüphane Yazmalar Kolleksiyonu 56, 14[b]-16[a], 66[b]-68[a]; *Âşık Ömer'in Elif-namesi,* Cönk, Milli Kütüphane Yazmalar Kolleksiyonu 13, 20[b]-21[a]; *Âşık Mehmed'in Elif-namesi,* Cönk, Milli Kütüphane Yazmalar Kolleksiyonu 16, 8[a]-8[b] ve *Elif-name,* Cönk, Milli Kütüphane Yazmalar Kolleksiyonu 18, 26[b].

[19] Fahrî Divanı'nda Şâhî Hüseyin Efendinin vefatına düşürülmüş bir tarih kıtası bulunmaktadır. Manzumenin makta beyti şöyledir:

Bendesi Fahrîye ilhâm oldu bir târîh-i tâm
Rûh-ı Şâhî oldu iklîm-i bakâya pâdşeh

Fahrî, *Divan,* Hacı Selim Ağa Kütüphanesi Hüdayî Tekkesi 1254/1, 32[b].

[20] Fahrî Ahmed Efendi ile ilgili kaynaklardaki bilgiler kısa ve birbirinin tekrarı mahiyettedir, bk. Fatin Davud [1813-1866], *Hâtimetü' l-eş'âr,* İstanbul 1271, s. 325-326; Ş. Sami [1850-1904], *Kâmusu' l-a'lâm (Tarih ve Coğrafya Lügati),* Mihran Matbaası, İstanbul 1898, V, 3345; Mehmed Süreyya [ö. 1908], *Sicill-i Osmanî: Tezkire-i meşâhir-i Osmanî,* yayına haz. Nuri Akbayar, eski yazıdan aktaran: Seyit Ali Kahraman, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı ortak yayını, İstanbul 1996, II, 504; Bursalı Mehmed Tahir [1861-1924], *Osmanlı Müellifleri*, haz. A. Fikri Yavuz ve İsmail Özen, Meral yayını, İstanbul 1972, I, 97; İnehan-zade Mehmet Nail Tuman [ö. 1958], *Tuhfe-i Nailî: Divan Şairlerinin Muhtasar Biyografileri,* haz. Cemal Kurnaz ve Mustafa Tatçı, Bizim Büro yayını, Ankara 2001, s. 754-755; *İstanbul Kütüphaneleri Türkçe Yazma Divanlar Kataloğu,* Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1967, III, 887.

bugün hazire mevcut değildir.[21] Fahrî'nin Divan'ı,[22] Elif-name Şerhi,[23] Şathiyye Şerhi[24] ve Gülşen-i Vahdet Şerhi[25] bulunmaktadır.[26]

Bu çalışmada Fahrî'nin Elif-name Şerhi konu edilmiştir. Şimdilik bilinen tek elif-name şerhi olan bu eserinde Fahrî, hayatı ile ilgili bir malumat elde edemediğimiz Nesib adlı dervişinin elif-namesini şerh etmektedir. Eserden anlaşıldığına göre elif-namede sıralanan eliften yâya Arap harflerinin her biri tasavvufî manalarla yüklüdür. Tahlil yöntemini kullanarak bu manaları tespit ettik, ayrıca yazmanın çevriyazılı metnini verdik.

2. Elif-name Şerhi

2.1. Elif-name Şerhinin Muhtevası

Fahrî Ahmed'in şerh ettiği Nesib'in elif-namesi kıt'a nazım şekli ile, hezec bahrinin mefā'īlün mefā'īlün mefā'īlün mefā'īlün kalıbı ile kaleme alınmıştır ve 12 beyittir. Elif-name şöyledir:

Mefā'īlün mefā'īlün mefā'īlün mefā'īlün
Hezec: +--- +--- +--- +---

1. Elifden başladı dil bāda buldı sırr-ı rūḥānī
   Tedennī eyleyüp tādan ṣebāt ümmīd édüp ṣāda
2. Cemāle érüben cīmden ḥalāvet buldı ḥā ile
   Ḫayāl-i ḫāma aldanmaz göñül dāl ile dünyāda
3. Zülāl-i vaṣl-ı Ḫaḳda rā gibi reyyān iken āḫır
   Zihī luṭf-ı sa'ādet gördi dīdem sīn ile zāda
4. Ṣarāb-ı 'aṣḳı içdi şīn ile ṣādıñ ṣafāsına
   Érişdi dil żiyā-i ḍādı buldı ṭā-i Ṭāḥāda
5. Giderür ẓāda cehliñ ẓulmetini himmet-i mürşīd
   'Ayınla 'ayna érdim ġayrdan geçdim ḳamu ġāda

---

[21] Fatin, Fahrî'nin Kasımpaşa'da Ali Efendi Tekkesi'nde medfun olduğunu söyler, diğer kaynaklar da bu bilgiyi tekrar ederler. Biz ise bu konuda bir isim karışıklığının meydana gelmiş olabileceğini düşünüyoruz.

[22] Hacı Selim Ağa Kütüphanesi Hüdayî Tekkesi 1254/1, 1^{b}-43^{a}.

[23] AÜ DTCF İ. Saib 636/1, 1^{b}-18^{a}.

[24] Hacı Selim Ağa Kütüphanesi Hüdayî Tekkesi 1254/2, 43^{b}-47^{a}.

[25] Hacı Selim Ağa Kütüphanesi Hüdayî Tekkesi 1254/4, 50^{b}-60^{a}.

[26] Fahrî'nin hayatı ve eserleri ile ilgili daha geniş bilgi için bk. Üzeyir Aslan, "Fahrî Ahmed ve Şathiye Şerhi", *Turkish Studies-Turkoloji Araştırmaları,* sy. 10, Fahrettin Kırzıoğlu Armağanı, 3/ 4 Summer 2008, s. 125-131.

6. Felāḥa fāda érmek isteyen mürşid elin tutsun
   Dili Ḳāfında ʻAnḳā eylesün ol pīri maʻnāda
7. Kemāl-i maʻrifet bulsun ledünnī leẕẕetin datsun
   Bu mülk-i fānīyi mīm ile vérsün cümleten bāda
8. لمن الملك nidāsın nūn ile ḳalbe işitdürsün
   Vilāyet taḫtına vāv ile şāh olsun o şeh-zāde
9. Hele hā-i hüviyyetden degil mi işbu maʻnīler
   Bilür ʻārif olan ḳadriñ ḳamu münkir ḳalur lāda
10. Ṣaḳın tā gibi alma üstiñe dünyā vü ʻuḳbāyı
    Seni alt étmeden alt ét nitekim oldılar yāda
11. Hele ḳarġa gibi bed meşreb ü zişt-ḫū olur münkir
    Oḳur bir noḳṭayı iki anıñ'çün ḳaldı ʻamyāda
12. Ebüced sırrın isterseñ Nesībim nisbetiñ añla
    Tutup dāmān-ı şeyḫi rūz u şeb durma elif bāda

Fahrî, Nesib'in elif-namesini aşağıdaki beyitle tanzir eder:

Elifden başladı Faḫrī velīkin noḳṭa-i bāda
Hep ʻilm-i evvelīn ü āḫirīni bildi maʻnāda

Fahrî, Nesib'in elif-namesini Celvetîlik bakış açısından şerh ettiği için bazı yorumlarının subjektif olduğunu düşünüyoruz, meselâ; Celvetiyye tarikatının son tarikat olduğu, sâlikin ancak Celvetî erkânıyla mükemmelliğe ulaşabileceği, Halvetîlerin ise kâmil olsalar bile mükemmel olamayacakları görüşü gibi.

Fahrî'nin şerhinden anlaşıldığına göre elif-namede yer alan her harfin tasavvufî bir manası vardır. Buna göre elif: sûret-i mürşid-i kâmil, bâ: süveydâ-yı kalb, tâ: makâm-ı telvîn, sâ: mertebe-i seyr-i ani'llâh, cim: tarîkat-ı Celvetiyye, hâ: hayât-ı câvidân, hı: [hayâl-i hâm], dâl: devâm-ı zikr, râ: reyyân olma, zâ: zühd, sin: sülûk, şin: şeyh, sâd: vesîle-i mahabbet-i ilâhiyye, dâd: zû-i şems-i zât-ı ilâhiyye, tı (hâ ile birlikte): âdem-i ma'nî, zı: âlem-i sıfât, ayın: ayn-ı evvel ve ayn-ı sânî, gayın: âlem-i sıfât, fâ: fenâ-i mahz, kâf: Kaf dağı, kef: [kemâl-i ma'rifet], lâm: [ledünnî lezzet], mîm: mürşid-i kâmil, nûn: ilm-i irfân, vâv: evlâd-ı ma'nevî, hâ: hüviyyet-i zâtiyye, lâ: kelîme-i tevhîd ve yâ: sevâdü'l-vechi fi'd-dâreyn makâmı demek olur. Elif-name şerhinde yer alan harflerin tasavvufî manaları ve metinde öne çıkan diğer tasavvufî ibareler aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

Âdem	Hurûf-ı teheccînin mazharıdır 11a/14.
Ahadiyyet-i zâtiyye	Mebde-i cemî-i ta'ayyünâtdır 2b/6.
Âlem	Zılldır 3b/4.
Âlem-i lâhût	Mukâbele-i âlem-i nâsûtdur 2b/5, ahadiyyet-i zâtiyye dedikleri mertebedir 2b/5-6, hareket-i gaybiyye-i ma'neviyyenin mebde'idir, sırrıyân-ı vucûdî vü nefh-i rûhânî anınla hâsıl olmuşdur 2b/7-8; gayba nâzır ve nâsût denilen hisse dâ'irdir 2b/11-12.
Âlem-i mülk	Mebde-i hareket-i arşiyyedir, hareket-i sûriyye vü hissiyyenin mebde'idir, âlem-i hiss ü ecsâm ol hareket ile hâsıl olmuşdur 2b/9-11.
Âlem-i nâsût	Âlem-i mülkdür 2b/8-9, âhırı insândır 2b/13.
Aşk	Vucûd-ı mümkindir 6b/9.
Ayn-ı evvel	Ayn-ı kalbdir, sırdır 6a/13.
Ayn-ı sânî	Aynü's-sırdır, Hakdır 6a/13.
Bâ	Hesâb-ı ebcedde ikidir, biri cemâl ve biri celâle işâretdir 15a/2.
Bâ'nın tahtında bir nokta olması	Ahadiyyetin vâhidiyyete nuzûl-i ma'nevî ile nuzûlü ve zâtın sıfâta şumûlü delâletidir 15a/5.
Bâda buldı sırr-ı rûhânî	Süveydâ-yı kalbe işâretdir 2b/2, makâm-ı vâhidiyyete remzdir 2b/16.
Bakâ-i ba'de'l-fenâ	Derece-i ekmeliyyetdir 8b/16.
Başlamak	Mürşid-i kâmilin hakkâniyyetin ikrâr ve rûz u şeb hizmetin câna minnet bilüp bey'at-kerde vü irâdet-âverde olmaktır 2a/13-2b/1.
Bir nokta	Zât-ı ahadiyyet 3a/11, zât-ı mutlaktır 15a/4.
Bir noktayı iki görme	Makâm-ı eşniyyet ü mertebe-i şirk-i hafîdir 13b/14-.
Cemâl	Zât-ı ecell-i a'lâdır 3b/8.
Cîm	Sülûk-i celviyyetdir 3a/14, tarîkat-ı Celvetiyyedir 3b/9.
Dâl	Devâm-ı zikrdir, zikr ü zâkir ü mezkûr ve sâcid ü mescûd u secdenin bir olduğu mahaldir, derece-i kurb-ı farâ'iz ü mertebe-i va'llâhu ganiyyun ani'l-âlemîndir, delîl ü hâdî vü mürşid-i ala't-tahkîkdir 4b/13-, vesîle-i külliyedir 5a/2-.
Dil	Zât-ı nâzım-ı merkûmdur 2b/1-2.
Elif	Sûret-i mürşid-i kâmil 2a/10, âlem-i lâhûttur 2b/4-5.
Fâ	Fenâ-i mahz, fütüvvet 8a/4-8, fethu'l-kalb, fakr-ı tâm, ferdiyyet, tecrîd-i ma'nevîdir 8a/9-18.
Felâh	Mâlik-i kalb, mutasarrıf-ı bâtınîdir 8a/3.
Gayın	Âlem-i sıfâtdır 6a/14.
Gayrı	Ta'bîr-i evveliyyâtdır 6a/14.
Hâ	Hayât-ı câvidân, sıfât-ı erbâb-ı hakîkatdır 3b/12; Aynda olan nokta-i beyâz, hüviyyet-i zâtiyyedir 10b/9.
Hâ-i hüviyyet-i ilâhiyye	Ma'ânî vü elfâzın bi'l-cümle zuhûru onunladır 11b/9-.

Hakîkat-ı âdem	Cevher-i mükerrerdir, Hak celle ve alâ hazretleri tamâmen esmâ vü sıfâtıyla ol hakîkatde mütecellî ve kemâliyle ol mir'âtda zâhirdir 6b/1-3.
Halâvet	Lezzet-i ma'nevîdir 3b/12.
Hayâl-i hâma aldanmaz	Mahsûsât-ı hayâliyye-i zılâliyyedir 3b/13.
İlm-i vehbî-i ilâhî	Bilâ-vâsıtati't-ta'lîm ve't-ta'allüm kalb-i tâlibde hâsıl olur 8b/17.
İnsân	Nâsûtiyyesin lâhûtiyyetinde ifnâ eyleyüp mebde-i asliyyesine urûc eyleye 2b/13.
Kaf	Kaf dağıdır 8b/2.
Karga	Münkir-i zişt-hû, câhil-i siyeh-rû, zâhid-i bed-gûdur 3a/10-.
Kemâl-i ma'rifet	Bakâ'i ba'de'l-fenâdır 8b/16.
Lâ	Kelîme-i tevhîddir 11b/14.
Ledünnî	İlm-i vehbî-i ilâhidir 8b/17.
Limeni'l-mülk	Teslîm-i ila'llâh, isbât-ı vucûd-ı Hakdır 9b/10.
Makâm-ı vâhidiyyet	Âlem-i sıfâtdır 2b/16.
Mebde-i asliyye	Hubbu'l-vatan mine'l-îmândır 2b/14.
Mim	Mürşid-i kâmildir 9a/3.
Mürşid-i kâmil	Hemîşe râst-güftâr u müstakîmü'l-etvâr ve dâ'imâ sâkin olup nokta-i sivâ vü hareket-i nâbercâdan âzâde olarak reh-i râst-ı Hakda üstüvârdır 2a/10-14.
Nun	İlm-i irfân, nush u pend-i merdânedir 10b/6-.
Reyyân	Suya kanmaktır 5a/15.
Sâ	Mertebe-i seyr-i ani'llâh, makâm-ı kavseyni's-sânî, nihâyet-i sülûk-i celviyyetdir 3a/13; ma'âniyye mahallidir 3b/1.
Sâd	Vesîle-i mahabbet-i ilâhiyye, nush u pend-i mürşiddir 6b/7.
Seni alt etmeden alt et	Galebe-i hicâb-ı zulmânî vü nûrânîdir, kat'-ı alâka-i mâsivâdır 12b/4-5.
Sevâdü'l-vechi fi'd-dâreyn	Zât-ı Hakkı Hakdan Hakla taleb edenlerin hâlidir 13a/4.
Sırr-ı bâ	İşâret-i ila'l-esmâ ve's-sıfâttır 14b/8.
Sırr-ı elif	Sırr-ı işâret-i ila'z-zâttır 14b/7.
Sin	Sülûktür 6a/14.
Süveydâ-yı kalb	Mahall-i vâridât-ı gaybiyye ve merkez-i dâ'ire-i fuyûzât-ı ilâhiyyedir 2b/3-5.
Şarâb-ı aşk	Sülûk-i ila'llâh ve meyl-i küllîdir 6b/6.
Şin	Şeyhtir 6b/6.
Tâ	Makâm-ı telvîndir 3a/3, ta'ayyün ilminin tâlısı ya'ni tâbi'i olmakla iki nokta ile mu'allem oldu 3a/5; eşniyyetdir 12b/1.
Tâ hâ	Âdem-i ma'nîdir 6b/10.

Tarîkat-ı Celvetiyye	Vuslat-ı Hak ve mertebe-i fenâ'i fi'l-Hak bu tarîkat-ı aliyyeden müyesser olur, hâtemü't-turukdur 3b/10.
Tedennî	Eşniyyetden makâm-ı tevhîd-i sırfa urûca remzdir 3a/8.
Tedennî eyleyüp tâdan	Sâlike göredir, temkîne tedennî eder 3a/3-4.
Tutup dâmen-i şeyhi rûz u şeb durma elif bâda	Bir mürşid-i kâmilden bey'at ve hizmetlerin câna minnet bilüp himmet-i aliyyeleri ile enfüs ü âfâkdan Hakkı tecrîd etme, tefrîde ulaşmadır 15a/13-.
Vâv	Altı yöndür, evlâd-ı ma'nevîdir 10b/6-.
Vucûd-ı hakîkî	Vucûd-ı vâhiddir, tecellîsi ile vucûd-ı mümkine vucûd göstermişdir, bu cihetle hem mevcûd u hem ma'dûmdur 4a/5; bir âhar vucûda müstenid olmaya 4a/11, adem-i aslîsi üzerinedir 4a/15, ilmu'llâhda olan a'yân-ı sâbitedir 4a/15.
Zâ	Zühddür 6a/15.
Zâd	Zû-i şems-i zât-ı ilâhiyyedir 6b/8.
Zı	Âlem-i sıfâttır 6a/12.
Zihî lutf-ı sa'âdet gördü dîdem sîn ile zâda	Zühde mukârin olan sülûk sebebiyle makâm-ı a'lâya resîde ve hırka-i tecrîd ile pûşîde olmak demekdir 6a/15-.
Zikrü's-sır	Mertebe-i erbâb-ı tahkîk, derece-i ehl-i yakîndir 12a/12-.
Zû-i şems-i zât-ı ilâhiyye	Vucûd-ı mutlak, ma'şûk-ı hakîkîdir 6b/8.
Zülâl-i sâfî	Mâ-i lezîzdir 5a/15.
Zülâl-i vasl-ı Hakda râ gibi reyyân olmak	Ve es'elüke'n-nazari ilâ-vechike'l-kerîmi ebeden dâ'imen sermeden kelâmına remzdir, mâsivâdan istiğnâ-yı tâm ile ve ileyhi turca'ûn sırrıdır, makâm-ı halvetdir, Halvetîlerin sülûkü bu makâma müntehî olur, mertebe-i zât-ı mücerrede, makâm-ı küntü kenzendir 5b/1-9.

2.2. Çevriyazılı Metin:*

[1b] بِسْمِ اللهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ[27]

(2) الحمد لمن له اَلظّاهِرُ وَ البَاطِنُ وَ هُوَ بِكُلِّ شَيئٍ عَلِيمٌ والصلا ة (3) على نبيه بالعين السليم و على اله وصحبه الذين (4) فازو بالتباع صِرَاط المُسْتَقِيم[28] ve ba‘d: Bu efḳarü’(5) l-verā Faḫrī-i bī-nevā yevmün mine’l-eyyām Nesīb ismiyle müsemmā (6) evlād-ı ma‘nevīmizden biriniñ iltimāsıyla işbu ẕikr-i ātī (7) ḳaṣīde-i mebrūreyi elif bā cüz’i ṣafḥasına te’līf (8) ü imlā ḳılmış[29] olup. Ebnā-yı ṭarīḳimizden ba‘żan sālik-i ila’llāh (9) ve ‘āṣıḳ-ı bi’llāh olanlarıñ nigeh-endāz-ı ‘āṣıḳāneleri olduḳda **[2a]** sırr-ı be-‘atabe-i niyāz édüp şerḥ ve terceme<si>n iltimās u recā (2) eylediklerinde iltimāsların lisān-ı Ḥaḳdan istimā‘ u ışġā (3) birle بالسمع والطاعة و مستمدا من الله[30] ṣarf-ı naḳdīne-i (4) biḍā‘a-i müzcāt-ı ‘ācizānem birle şerḥ ve tercemeye şurū‘ u mubāşeret (5) ḳılındı <و من <الله> التوفيق و الاعانه[31] . Ümmīddir ki manẓūr-ı naẓra-i (6) ‘urefā olduḳda ḳalem-i ṣıḥḥat-raḳam himmetleriyle taṣḥīḥ ve ḳuṣūr (7) u küsūruñ āstīn-i ‘ināyetleriyle pūşīde buyuralar.

---

* Çevriyazılı metinde Arapça ve Farsça cümle ve ibareler Arap harfleri ile, ayetler ise harekeleri ile birlikte verildi. Müstensih, sonu ünlü ile biten kelimelerdeki akkuzatif eki (+I)ni hemze ile göstermektedir, bizâ‘a’ı gibi; biz eki +yI biçiminde aktardık, bizâ‘ayı gibi. Yazmada düz-dar ünlü ile yazılmış bulunan, fakat günümüzde düz-geniş ünlü ile kullandığımız kelimelerdeki *i* sesi *é* ile karşılandı; démek kelimesindeki gibi. Çevriyazıda kullandığımız [ ] işareti, yazmada satır arasında ya da sayfa kıyısında yazılı bölümleri, < > işareti ise tahmini olarak metne ilâve ettiğimiz bölümleri gösterir. Yazma, Y kısaltması ile gösterilmiştir.

[27] [=Rahman ve Rahim Allah adıyla.] Hayrettin Karaman, Ali Özek, İbrahim Kâfi Dönmez, Mustafa Çağrıcı, Sadrettin Gümüş, Ali Turgut; *Kur’an-ı Kerim ve Açıklamalı Meali,* Türkiye Diyanet Vakfı yayını, Ankara 2005, s. viii.

[28] [=Övgü, her şeyin iç ve dış yüzünü çok iyi bilen Allah’adır. «O her şeyi bilir.»* Salevat, esenlik kaynağı olan nebisi Hz. Muhammed’e, onun ailesine ve «doğru yol»a** uyarak kurtuluşa eren ashabınadır.]

* *Kur’an,* II (Bakara), 231: Allah her şeyi bilir. Hayrettin Karaman vd, *a.g.e*, s. 36.

** *Kur’an,* I (Fatiha), 6: Doğru yol. Ayet şöyledir: Bize doğru yolu göster. Hayrettin Karaman vd, *a.g.e*, s. viii.

[29] Ḳılmış: ḳılınmış Y.

[30] [=İşitip itaat ederek ve Allah’tan yardım isteyerek.]

[31] [=Yardım ve başarı Allah’tandır.]

Mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘īlün
Hezec: +--- +--- +--- +---

1. Elifden başladı dil bāda buldı sırr-ı rūḥānī
Tedennī eyleyüp tādan ş̱ebāt ümmīd édüp ş̱āda

(10) Elifden murād ṣūret-i mürşid-i kāmildir ki hemīşe rāst-güftār (11) u müstaḳīmu'l-eṭvār ve dā'imā sākin olup noḳṭa-i (12) sivā vü ḥarekāt-ı nā-ber-cādan āzāde olaraḳ reh-i rāst-ı (13) Ḥaḳda üstüvār olmasından kināyetdir. Başlamadan murād anlarıñ (14) ḥaḳḳāniyyetin iḳrār ve rūz u şeb ḫıẓmetlerin cāna minnet bilüp **[2[b]]** bey‘at-kerde ve irādet-āverde oldıġın beyāndır. Ve dil ẕikrinden (2) murād ẕāt-ı nāẓım-ı merḳūmdur. Bāda buldı sırr-ı ruḥānī (3) ‘ibāresi süveydā-yı ḳalbe işāretdir ki maḥall-i vāridāt-ı ġaybiyye (4) ve merkez-i dā'ire-i fuyūżāt-ı ilāhiyyedir. Yāḫud elifden murād ‘ālem-i (5) lāhūtdır ki muḳābele-i <‘ālem-i> nāsūtdır. Ya‘ni ‘ālem-i lāhūt aḥadiyyet-i (6) ẕātiyye dédikleri mertebedir ki mebde-i cemī‘-i ta‘ayyünātdır. Ve'l-ḥāṣıl (7) bu mertebe ḥareket-i ġaybiyye-i ma‘neviyyeniñ mebde'idir ki sırrıyyān-ı (8) vücūdī ve nefḫ-i raḥmānī anıñla ḥāṣıl olmuşdur. Ve ‘ālem-i nāsūt (9) ‘ālem-i mülkdür ki mebde-i ḥareket-i ‘arşiyyedir. Ya‘ni ḥareket-i (10) ṣūriyye vü ḥissiyyeniñ mebde'idir ki ‘ālem-i ḥiss ü ecsām[32] (11) ol ḥareket ile ḥāṣıl olmuşdur. Pes ‘ālem-i lāhūt (12) ġayba nāẓır ve nāsūt denilen ḥisse dā'irdir. Ve ‘ālem-i (13) nāsūtuñ āḫırı insāndır. Pes insāna gerekdir ki nāsūtiyyetin (14) lāhūtiyyetinde ifnā eyleyüp mebde-i aṣliyyesine ‘urūc (15) eyleye ki حبّ الوطن من الايمان[33] dır. İmdi bu ma‘nāya göre bāda (16) buldı sırr-ı rūḥānī dénilen maḳām-ı vāḥidiyyete remzdir ki ‘ālem-i ṣıfātdır. **[3[a]]** Kişi mertebe-i ḥayvāniyyetden güẕer ve insān-ı ḥaḳīḳī derecesine (2) duḫūl bu yüzden mümkin olur, binā'en ‘aleyh bāda buldı sırr-ı rūḥānī (3) dénildi. Tedennī eyleyüp tādan dédigi sālike göredir ki (4) maḳām-ı telvīndedir, temkīne tedennī éder. Ve illā erbāb-ı ḥaḳīḳat (5) ḳatında bedīdārdır ki mertebe-i tā ta‘ayyün ‘ilminiñ tālısı ya‘ni tābi‘i (6) olmaġla iki noḳta ile mu‘allem oldı. Zīrā ‘ālī ṣāfile (7) nuzūl étse sırrı ile nuzūl éder. Bunda meẕkūr olan tedennī (8) eşniyyetden maḳām-ı tevḥīd-i ṣırfa ‘urūca remzdir, كما قال الله تعالى (9) ثُمَّ دَنَى

---

[1] Gönül **elif**ten başladı, **bâ**da ruhanî sır buldu. **Tâ**dan inip **sâ**da durmayı ümit etti.

[32] Ecsām: aḥsām Y.

[33] [=Vatan sevgisi imandandır.] Mehmet Yılmaz, *Edebiyatımızda İslamî Kaynaklı Sözler (Ansiklopedik Sözlük)*, Enderun Kitabevi, İstanbul 1992, s. 70.

فَتَدَلّٰى[34] ya‘ni dünüvv ü ḳurb-ı اَوْ اَدْنٰى[35] ya (10) ‘urūca göre ve تَدَلّٰى[36] , اَوْ اَدْنٰى[37] dan قَابَ قَوْسَيْنِ[38]’e nuzūle (11) göredir ki evvelkisi maḥv ve ikincisi ṣaḥvdır. Nitekim ṣebāt (12) ümmī̇d édüp ṣāda dénilen daḫi bu sırrı ī̇żāḥ éder ki (13) ṣādan murād mertebe-i seyr-i ‘ani’llāhdır ki maḳām-ı ḳavseyn-i ṣānī̇ (14) ve nihāyet-i sülūk-i celviyyetdir bi’l-cī̇m. Zī̇rā kemāl-i sülūk Ḥaḳdan (15) ḫalḳa tedellāda tedellādadır ki ḫalḳı Ḥaḳda ve Ḥaḳḳı ḫalḳda müşāhede **[3ᵇ]** vāḥidühümā āḫırda ḥicāb olmayaraḳ ma‘āniyye maḥallidir. Maḳām-ı (2) temkī̇n ve menzil-i irşāddır. Binā’en ‘aleyh [cenāb-ı risāletpenāh] ẕāt-ı ilāhiyyeye nāẓır (3) olan Ka‘be-i mükerremeden ṣıfāt-ı kāmile-i Ḥaḳḳa dā’ir olan (4) Medī̇ne-i münevvereye تَدَلّٰى[39] ve nuzūl buyurdılar ki maḳām-ı (5) ḳavseyn-i ṣānī̇ ve maḥall-i irşād ve mertebe-i da‘vet-i ila’llāhdır (6) فليتأمل[40] .

2. Cemāle érüben cī̇mden ḫalāvet buldı ḫā ile
Ḥayāl-i ḫāma aldanmaz gönül dāl ile dünyāda

(8) Bu maḳāmda cemālden murād ẕāt-ı ecell-i a‘lādır. Ve cī̇mden murād (9) ṭarī̇ḳat-ı Celvetiyyedir. Ya‘ni vuṣlat-ı Ḥaḳ ve mertebe-i fenā fi’l-Ḥaḳ (10) bu ṭarī̇ḳat-ı ‘aliyyeden müyesser oldıġına remzdir ki ḫātemü’ṭ-ṭuruḳdur (11) Peyġamber ‘aleyhi’s-selām ḫātemü’l-enbiyā oldıġı gibi. Ve ḫalāvetden (12) murād leẕẕet-i ma‘nevī̇dir. Ḥādan maḳṣūd ḫayāt-ı cāvdāndır ki (13) ṣıfat-ı erbāb-ı ḫaḳī̇ḳatdır. Ḫayāl-i ḫāma aldanmaz dénilen minvechi (14) mā-sivā ta‘bī̇r olunan maḥsūsāt-ı ḫayāliyye-i ẓılāliyyedir. Zī̇rā (15) eşyā henūz rāyiḥa-i vücūdı şemm étmeyüp ما كان عليه[41] (16) الان على ḳabī̇lindendir. Pes vücūd-ı ḫaḳī̇ḳī̇ żū-ı şems-i **[4ᵃ]** ẕātıñ olup sāye anıñ

---

[34] [=Yüce Allah’ın şöyle buyurduğu gibi: «Sonra Muhammed’e yaklaştı.»*]
* *Kur’an,* LIII (Necm), 8. Hayrettin Karaman vd., *a.g.e*, s. 525.

[35] [=Hatta daha da yakın.] *Kur’an,* LIII (Necm), 9. Hayrettin Karaman vd. *a.g.e*, s. 525.

[36] bk. 10. dipnot.

[37] bk. 12. dipnot.

[38] [=İki yay aralığı kadar.] *Kur’an,* LIII (Necm), 9. Sekizinci ve 9. ayetler şöyledir: Sonra Muhammed’e yaklaştı, derken daha da yaklaştı. O kadar ki iki yay arası kadar, hatta daha da yakın oldu. Hayrettin Karaman vd., *a.g.e*, 525.

[39] bk. 10. dipnot.

[40] [=Düşünülsün, tekrar bakılsın.]

[2] **Cîm**den cemale erip **hâ** ile zevk buldu. Gönül **dâl** ile dünyada ham hayale aldanmaz.

[41] [=Orada zaman mefhumu yoktu.]

yanında ḳurı ḳaraltı oldığı gibi. (2) Ve her maẓlūluñ sāyesi daḫi kendine nisbetle böyledir ki (3) kendi vücūdı vücūd-ı ḥaḳīḳī ve sāyesi vücūd-ı ẓılliyyetdir. (4) Ve ‘ālem-i ẓıll dédikleri ḫayāl ya‘ni ḳaraltı gibi bir nesne vü ṭafladır. (5) Zīrā vücūd-ı ḥaḳīḳī vücūd-ı vācibdir ki tecellīsi ile vücūd-ı (6) mümkine vücūd göstermişdir. Bu cihetle hem mevcūd u hem (7) ma‘dūmdur. Mevcūd oldığı ifāża-i vücūd ile ẓuhūrıdır ki (8) ol vücūd u ẓuhūr vücūd-ı Ḥaḳḳıñ ṣūretidir ẓıll ile (9) maẓlūl gibi. Ve ẓıll yanında maẓlūl iddi‘ā-yı vücūd édemedigi (10) gibi ‘ālem ki vücūd-ı mümkinedir vācib yanında da‘vā-yı vücūd édemez. (11) Zīrā vücūd-ı ḥaḳīḳī aña dérler ki bir āḫar vücūda müstenid olmaya. (12) Sāyeniñ ise vücūdı sāye ṣāḥibine müsteniddir. Pes (13) bu maḳūle vücūda vücūd vérilmez. Ve ma‘dūm oldığı (14) budur ki ifāża-i vücūddan ḳaṭ‘-ı naẓar-ı eşyāḫ nefes (15) alamaz. ‘Adem-i aṣlīsi üzerinedir. Ya‘ni ‘ilmu’llāhda olan a‘yān-ı (16) ṣābitedir ki henüz bu ‘āleme naḳl olunmamışdır. Şol **[4ᵇ]** ṣūret-i ẓamīr gibi ki ẓihnde vücūd bulup lisāna (2) gelür ve lisāna gelmesi ile başḳa vücūd bulmaz. Belki yine (3) ẓihnde mużmer olan nesnedir. Nitekim ṣunuñ ḳa‘rında (4) biten otların ṣu üzerinde ḳaraltısı ẓuhūr eder. Ma‘a- (5) hāẕā ki ol ḳaraltınıñ başḳa vücūdı yoḳdur. Belki mücerred (6) ‘aksdir ki ṣuyuñ kevnini daḫi ḥaḳīḳatde taġyīr étmemişdir. (7) Ve müteġayyir ṣūretinde göründigi mücerred ḳaraltıdır. Ve illā ol (8) ṣu yine evṣāfıyla evvelki ṣudur. Emr-i ‘ārıż sebebiyle (9) maḥcūb olana müteġayyir görinir. Ve’l-ḥāṣıl erbāb-ı (10) dil terkīb-i ‘āleme naẓar étmez, belki aṣl-ı māddeye naẓar éder. (11) İşte bu üslūb üzerine naẓara ḳādir olana bu (12) bāġıñ reng <ü> būyı ve bu maḥbūbuñ zülf ü rūyı (13) ẓarar vérmez [42]فافهم . Ve dāldan murād devām-ı ẓikrdir ki (14) ẓikr ü ẓākir ü meẓkūr ve sācid ü mescūd u secdeniñ (15) bir oldığı maḫaldir ki derece-i ḳurb-ı farā’iz ü mertebe-i va’llāhu (16)[43]غَنِىٌّ عَنِ الْعَالَمِينَ ’dir. Yāḫud murād delīl ü hādī vü mürşid-i **[5ᵃ]** ‘ala’t-taḥḳīḳdir. Ẓikr olunan ma‘ārifi taḥṣīle vāṣıṭa ve [44]وَابْتَغُوا اِلَيْهِ الْوَسِيلَة

[42] [=Düşün, anla.]

[43] [=Allah, bütün âlemlerden müstagnidir.] *Kur’an,* III (Al-i İmran), 97. Ayet şöyledir: Orada apaçık nişaneler, (ayrıca) İbrahim’in makamı vardır. Oraya giren emniyette olur. yoluna gücü yetenlerin haccetmesi Allah’ın insanlar üzerinde bir hakkıdır. Kim inkâr ederse bilmelidir ki Allah bütün âlemlerden müstagnidir. Hayrettin Karaman vd., *a.g.e*, s. 61.

[44] [=O’na yaklaşmaya yol arayın.] *Kur’an,* V (Maide), 35. Ayet şöyledir: Ey iman edenler! Allah’tan korkun, O’na yaklaşmaya yol arayın ve yolunda cihat edin ki kurtuluşa eresiniz. Hayrettin Karaman vd., *a.g.e*, s. 112.

‘unvānıyla mu‘anven ü müberhen olan vesīle-i külliyyedir. (3) Ve irşād-ı ümmet peyġamberān yüzünden oldığı gibi anlar daḫi الشيخ فى قومه كالنبى فى امت[45] vechi üzere irşād-ı[46] ‘ibād (5) ve vāriṣ-i ḥaḳīḳī olmalarıyla da‘vet-i ila’llāh ile me’mūrlardır. (6) Li-mü’ellifihi:[47]

Mefā‘īlün mefā‘īlün fe‘ūlün
Hezec: +--- +--- +--

1. Ḫudānıñ mālik-i esrārıdır şeyḫ
   Ḥaḳīḳat şehriniñ hünkārıdır şeyḫ
2. Arıdır ḳalbi derd-i mā-sivādan
   Göñüller mülkiniñ serdārıdır şeyḫ
3. Ṭaşa baḳsa zer eyler bir nefesde
   Ḥaḳıñ ḳudretli bir āṣārıdır şeyḫ
4. Dili miftāḥ-ı ḳufl-ı كنت كنز[48] dir
   Cinān-ı ma‘nevī enhārıdır şeyḫ
5. Gel éy zāhid sen inkār étme şeyḫi
   Muḥammed Muṣṭafānıñ yāridir şeyḫ
6. Bu Faḫrī gūyiyā bir ‘ālem olmuş
   Semā-yı ṣadrınıñ envārıdır şeyḫ[49]

3. Zülāl-i vaṣl-ı Ḥaḳda rā gibi reyyān iken āḫır
Zihī lutf-ı sa‘ādet gördi dīdem sīn ile zāda

(15) Zülāl ṣāfī vü mā-i leẕīẕ ma‘nāsınadır. Reyyān ṣuya ḳanmaḳ (16) ma‘nāsınadır. Lākin bu maḳāmda zülāl-i vaṣl-ı Ḥaḳda rā gibi reyyān **[5b]** olmadan murād سرمدا[50] (2) و اسالك النظر الى وجهك الكريم ابدا دائما kelāmına

---

[45] [=Kavminin büyüğü, bir ümmetin peygamberi gibidir.]

[46] irşād-ı: irşād u Y.

[47] Fahrî, *Divan,* Hacı Selim Ağa Ktp. Hüdayi Tekkesi 1254/1, 10a.

[48] [=Ben gizli hazineydim.] Mehmet Yılmaz, *a.g.e*, s. 91.

[49] [=Şeyh, Allah’ın sırlarına maliktir, hakikat şehrinin hünkârıdır. Kalbi masiva derdinden arıdır, şeyh gönüller mülkünün başıdır. Taşa baksa, bir nefeste altın eder. Şeyh, Allah’ın kudretli bir eseridir. Gönlü, * كنت كنز kilidinin anahtarıdır. Şeyh, manevi cennetlerin nehridir. Ey zahit! Gel sen şeyhi inkâr etme. Şeyh, Muhammet Mustafa’nın sevgilisidir. Bu Fahrî sanki bir âlem olmuş, şeyh de gönül semasının güneşidir.]

* bk. 24. dipnot.

[3] Hakka kavuşma pınarında **râ** gibi suya kanmışken, gözüm **sîn** ile **zâ**da seadet lütfunu gördü, ne güzel!

[50] [=Sonsuza dek daima senin keremli yüzüne bakmayı diliyorum.]

remzdir ki mā-sivādan istiġnā-yı tām (3)[51] وَ اِلَيْهِ تُرْجَعُونَ sırrıdır. Bu maḳām gerçi 'ayne'l-yaḳīndir fe-emmā (4) maḳām-ı irşād degildir, zīrā fānīden irşād gelmez. Maġlūb (5) olan ḥaste vü mecnūn-ı lā-ya'kil gibidir ki maḳām-ı ḫalvetdir. (6) Ya'ni Ḫalvetīleriñ sülūki bu maḳāma müntehī olur. Egerçi kāmil (7) olurlar lākin derece-i ekmeliyyet degildir. Ve bu maḳāma mertebe-i ẕāt-ı (8) mücerrede daḫi ta'bīr éderler, niseb-i esmā ve ṣıfāt olmadığından. Ve maḳām-ı (9) [52]كنت كنزا مخفيا ile daḫi mu'abberdir. Naẓm:

Mef'ūlü mefā'īlü mefā'īlü fe'ūlün
Hezec: --+ +--+ +--+ +--

1. Ġāyetle ṣafādır bu maḳām n'eyleyem ammā
   Nāḳıṣ ḳalur ādem[53] bu maḳām içre ḳalınca
2. 'Āşıḳ u ma'şūḳ u 'aşḳ çünki bir oldı[54]
   Kendüyi nice fehm éde insān buñalınca
3. Zīrā bu maḳām içre [55]انا الحق dédi Manṣūr
   Ber-dār olup ol seyr-i 'ani'llāha érince
4. Ġayret-keş olup geçmeli bundan öte sālik
   Tā seyr-i ma'a'llāh ile ḳavṣeyne gelince[56]

---

[51] [=Sadece O'na döndürüleceksiniz.] *Kur'an,* II (Bakara), 245. Ayet şöyledir: Verdiğinin kat kat fazlasını kendisine ödemesi için Allah'a güzel bir borç isteyene faizsiz ödünç verecek yok mu? Darlık veren de bolluk veren de Allah'tır. Sadece O'na döndürüleceksiniz.

[52] bk. 24. dipnot.

[53] Ādem'in sofi, arif, temiz yaşayışlı, tanrı bilgesi, alp, eren anlamı için bk. Mustafa S[inan] Kaçalin, *Dedem Korkut'un Kazan Bey Oğuz-namesi: Hikâyet-i Oguz-name-i Kazân Bég ve Gayrı –Metin ve Açıklamalar-,* Kitabevi yayını, İstanbul 2006, s. 135.

[54] Bu dize vezne uymamaktadır.

[55] [=Ben hakkım.] Ahmet Talat Onay, *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı,* haz. Cemal Kurnaz, Türkiye Diyanet Vakfı yayını, Ankara 1993, s. 283; İskender Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü,* 13. baskı, Kapı yayını, İstanbul 2004, s. 185; Mehmet Yılmaz, *Edebiyatımızda İslamî Kaynaklı Sözler (Ansiklopedik Sözlük),* Enderun Kitabevi, İstanbul 1992, s. 39.

[56] [=Bu makam, son derecede berraktır; ama ne yapayım ki bu makamda kalan sofi eksik kalır. Aşk, âşık ve maşuk bir oldu. Bunalınca insan kendini nasıl anlasın? Çünkü Mansur bu makamda Ene'l-hak dedi. O seyr-i ani'llah* makamına erince asıldı. Salik, seyr-i ma'a'llah** ile Kavseyn makamına gelinceye değin gayret edip öteye geçmeli.]

(15) Ve bundan mā'adā nice sālik daḫi bu maḳāmda ḳalup ẕāt-ı Ḥaḳda **[6ª]** [fānī] olurlar. Lākin anlarla ṣoḥbet olunmaz ve hiç kimesne anlardan (2) fā'idelenmez. Zīrā nisbet ü eşniyyet merfū'dur. Ve ba'żılar daḫi (3) rucū' édüp maḳām-ı ḳavseyne nüzūl ve libās-ı Ḥaḳla mütelebbis olup (4) Ḥaḳḳı ḫalḳda ve ḫalḳı Ḥaḳda müşāhedeye ḳudret ḥāṣıl édüp (5) sekrden soñra ṣaḥv gibi ḥālet bulurlar ki maḳām-ı celvet-i (6) bi'l-cīm ve mertebe-i ekmeliyyet ü derece-i ḳavseyn-i ba'de [57]اَوْ اَدْنَا daḫi budur. (7) Zīrā ḳable اَوْ اَدْنَا olan ḳavseyn henūz kendi nefsiyle ḥicābdadır (8) ki maḳām-ı ḳurbdur. Vücūd-ı bi'l-külliyye nefy étmez fe'emmā ḳavseyn-i ṣānī (9) egerçi maḳām-ı keṣretdir, lākin ma'a'l-Ḥaḳ olan keṣretdir ki vaḥdeti (10) münāfī degildir. Maḳām-ı enbiyā vü[58] kümmel-i evliyādır, lākin maḳām-ı irşād olmaġın (11):

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün
Remel: -+-- -+-- -+-

Şer'i başa tāc édüp İskender ol
Geç otur taḫt-ı dile şāhāne gel[59]

mā-ṣadaḳı ḥareket ol maḳāmıñ mālzemesinden olmaġla (13) Zihī luṭf-ı sa'ādet gördi dīdem sīn ile zāda dénilmişdir ki (14) sīnden murād sülūk ve zādan murād zühddür. Ya'ni kalbiñ (15) bu maḳām-ı a'lāya resīde ve bu ḫırḳa-i tecrīd ile pūşīde olması (16) ancaḳ zühde muḳārin olan sülūk sebebiyledir ki **[6ᵇ]**:

Mefā'īlün mefā'īlün fe'ūlün
Hezec: +--- +--- +--

Ne deñlü ḥāṣıl olsa saña ḳurbet
Gerekdir ẓāhiriñde farż u sünnet[60]

---

* Seyr-i ila'llâh, Hakk'a doğru yürümektir. Salik Hakk'ı tanıyınca bu yolculuk sona erer, bk. Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü,* 2. bs, Marifet Yayını, İstanbul 1995, s. 467.

** Seyr-i ma'a'llah, Allah ile beraber seyirdir, zahir ve batın ikiliğinden ve kayıtlarından kurtulmakla ulaşılan velilik makamıdır, bk. Hasan Akay, *İslâmî Terimler Sözlüğü,* 2. bs, İşaret yayını, İstanbul 1995, s. 422.

[57] bk. 11. dipnot.

[58] Vü: +vü Y.

[59] [=Şeriatı başa taç edip İskender ol, padişah gibi gel de gönül tahtına otur.]

[60] [=Yakınlık sende ne derecede oluşursa oluşsun zahirinde farz ile sünnet gerektir.]

(2) muḳteżāsınca ḥareket-i vācibe-i ẕimmet-i erbāb-ı irşāddır ki oġul (3) balına arı üşmez ve lü'lü-i şehvār balçıġa düşmez.

4. Şarāb-ı 'aşḳı içdi şīn ile ṣādıñ ṣafāsına
Érişdi dil żiyā-i ḍādı buldı ṭā-i Ṭāḥāda

(6) Şarāb-ı 'aşḳdan murād sülūk-i ila'llāh ve meyl-i küllīdir. Ve şīn şeyḫa işāretdir. (7) Ṣāddan murād vesīle-i maḥabbet-i ilāhiyye olur. Nusḥ u pend-i mürşiddir. (8) Ḍāddan murād żū-i şems-i ẕāt-ı ilāhiyyedir ki vücūd-ı muṭlaḳ (9) ve ma'şūḳ-ı ḥaḳīḳīdir, nitekim 'aşḳdan murād vücūd-ı mümkin oldıġı (10) gibi. Ve Ṭāḥādan murād ādem-ı ma'nīdir. Zīrā ṭoḳuz 'aded olup (11) ḥā beşdir. Birbirine ḍarb ile ḳırḳ beş 'adede bāliġ olup (12) Ādem olur, yalñız ṭā ile ḥādan Ḥavvā ismi ẓāhir oldıġı gibi. (13) Ve'l-ḥāṣıl beyt-i meẕkūruñ ma'nāsı budur ki şarāb-ı ṭahūr-ı 'aşḳ-ı ilāhī ki (14) mūcib-i vuṣlat-ı Ḥaḳdır, mürşid-i kāmil ü pīr-i nāṣıḥ-ı vāṣıl vāsıṭasıyla (15) nūş ve يَدُ اللهِ فَوْقَ اَيْدِيهِمْ[61] sırrı ẓāhir olup vuṣlat-ı Ḥaḳ (16) ve żiyā-i şems-i ẕāt-ı muṭlaḳ dü çeşm-i ẓāhir ü bāṭınıma (17) bu yüzden 'ıyān وَالظَّاهِرُ الله وَالْبَاطِنُ الله[62] nüktesi ma'nī-i **[7a]** ādemdan sırrıma nümāyān olmuşdur. Zīrā ḥaḳīḳat-ı ādem bir cevher-i mükerremdir ki (2) Ḥaḳ celle ve 'alā ḥażretleri tamāmen esmā ve ṣıfātıyla ol ḥaḳīḳatde münceli (3) ve kemāliyle ol mir'ātda ẓāhirdir. İmdi bir kimesne kim ma'rifet-i (4) ḥaḳīḳat-ı insānī rütbesine vāṣıl ve من عرف نفسه فقد عرف ربه[63] (5) derecesin ḥāṣıl eyleye rü'yet-i Ḥaḳ ve ma'rifet-i rabb-ı muṭlaḳ ol (6) ẕāta müyesser olur ki من رانی فقد رای الحق[64] sırrı āşkār ve (7) hemīşe gördigi dīdār-ı yār olup evrād-ı dil ü cānı ليس فی الدار غيره ديار[65] olur. Beyt:

---

[4] **]** Aşk şarabını içti, **şîn** ile **sâdı**n sefasına erişti. Gönül, tâhânın **tâ**sında **dâdı**n ziyasını buldu.

[61] [=Allah'ın eli, onların elleri üzerindedir.] *Kur'an,* XLVIII (Fetih), 10. Ayet şöyledir: Muhakkak ki sana biat edenler ancak Allah'a biat etmektedirler. Allah'ın eli, onların elleri üzerindedir. Kim ahdini bozarsa ancak kendi aleyhine bozmuş olur. Kim de Allah ile olan ahdine vefa gösterirse Allah ona büyük bir mükâfat verecektir. Hayrettin Karaman vd., *a.g.e*, s. 511; Mehmet Yılmaz, *a.g.e*, s. 181.

[62] [=Zâhir Allah, bâtın Allah.] Benzer anlamda şu ayet vardır: *Kur'an,* LVII (Hadid), 3: [=O ilktir, sondur, zâhirdir, bâtındır. O, her şeyi bilir.] Hayrettin Karaman vd., *a.g.e*, s. 536.

[63] [=Kendini bilen rabbini bilir.] Mehmet Yılmaz, *a.g.e*, s. 122.

[64] [=Beni gören hakkı görmüştür.]

[65] [=Evde ev sahibinden başkası yoktur.] Mehmet Yılmaz, *a.g.e*, s. 114.

Mef'ūlü mefā'īlü mefā'īlü fe'ūlün
Hezec: --+ +--+ +--+ +--

حاجی بره کعبه رود من بره دوست
او خانه همی جوید و من صاحب خانه[66]

5. Giderür ẓāda cehliñ ẓulmetini himmet-i mürşīd
'Ayınla 'ayna érdim ġayrdan geçdim ḳamu ġāda

(12) Bu maḳāmda ẓādan murād ẓuhūrdur ki 'ālem-i ṣıfātdır. 'Ayn-ı evvelden murād 'ayn-ı (13) ḳalbdir ki sırdır. Ve 'ayn-ı ṣānīden murād 'aynu's-sırdır ki Ḥaḳdır. Ġayrıdan (14) murād min-vechi mā-sivā ta'bīr olunandır. Ġādan murād 'ālem-i ṣıfātdır. Ma'nā-yı (15) beyt démek olur ki, vaḳtā ki mebde-i evvel ve a'yān-ı ṣābitemden (16) biḥasebi'ṣ-ṣūru ve'ẓ-ẓuhūr-ı ma'ārif ve 'ālem-i ṣıfātda be-ḳadr-i **[7b]** ḳābiliyyet nevbet-i ẓuhūr muḳadder olduḳda المنة لله تعالى (2) و تقدس[67] ber-muḳteżā-yı isti'dād-ı ezelī bāb-ı mürşid ü hıżmet-i (3) pīr-i vāṣıla tereddüdüm sebebiyle himmeti 'aliyyeleri yāver ü hem-rehim olup (4) güẓergāhımdan ḫār u ḫāşāk-i ẓulmet-i cehli giderüp maẓhar olduḳları (5) nūr-ı feyż-i aḳdesleri ile dīde-i ḳalbim küşād ve mir'āt-ı sırrım jeng-i (6) 'alāyıḳ-ı sivā ve ḳuyūdāt-ı ālāyiş-i dünyādan pāk ü mücellā étmeleriyle (7) secencel-i dil ü cānımda mün'akis olan ancaḳ ṣūret-i Ḥaḳḳ (8) u vücūd-ı muṭlaḳ olmaġın vücūduñ ذنب لا يقاس عليه (9) ذنب اخر[68] muḳteżāsınca vücūd-ı cüz'ī iżāfetimi bi'l-külliyye (10) terk ve موتوا قبل ان تموتوا[69] sırrına teşebbüşümi berk édüp (11) ḳaṭre-i nāçīz deryā-yı bī-pāyānda mużmaḥill ü 'ayn-ı deryā oldıġı (12) gibi ben daḫi mustaġraḳ-ı deryā-yı tevḥīd olup maḥv-ı vücūd ve tārik-i (13) būd u ne-būd oldum démekdir. Beyt:

Mefā'īlün mefā'īlün fe'ūlün
Hezec: +--- +--- +--

چو ممکن کرد امکان بر فشاند
بجز واجب دیکر چیزی نماند[70]

---

[66] [=Hacı Kâbe yoluna gider, ben dost yoluna; o evi arar, ben ev sahibini.]

[5] **]** Mürşidin himmeti cehalet karanlığını **zâ**da giderir. **Ayın**la ayna erdim, gayrıdan bütünüyle **gâ**da geçtim.

[67] [=Minnet, yüce ve mukaddes olan Allah'adır.]

[68] [=Bir günah başka bir günaha kıyas olmaz.]

[69] [=Ölmeden önce ölünüz.] Mehmet Yılmaz, *a.g.e*, s. 128.

[70] [=Pekçok varlık ve sırlar ortaya döküldüğünde yüce tanrıdan başka hiçbir şey geriye kalmaz.]

Diger beyt:

Mefā‘īlün mefā‘īlün fe‘ūlün
Hezec: +--- +--- +--

ز باطل در کذر تا (15) حق بماند
مقید جون رود مطلق بماند[71]

kelāmları bu mertebeyi (16) mübeyyindir. Muḥaḳḳıḳīn bu mertebeye ḳurb-ı farā’iż daḫi tesmiye éderler (17)[72] فافهم ولا تكن من الجاهلين المعاندين . **[8ª]**

6. Felāḥa fāda érmek isteyen mürşid elin tutsun
Dili Ḳāfında ‘Anḳā eylesün ol pīri ma‘nāda

(3) Felāḥdan murād mālik-i ḳalb ve mutaṣarrıf-ı bāṭınīye işāretdir. Fādan murād (4) fenā-i maḥżdır, ya‘ni ḥuẓūẓāt-ı nefsāniyyesinden çıḳup bi’l-külliyye (5) ḥarekāt u sekenātı cenāb-ı Ḥaḳḳıñ ḳurb-ı ma‘nevīsi emniyyesiyle olup (6) def‘-i cū‘ <u> ‘aṭaş ve ālām u ekdār dā‘iyyesiyle olmayup mā-sivādan bi’l-külliyye (7) fānī olmaġla derece-i felāḥa dāḫil, yāḫud fütüvvet murād ola ki kendi (8) nefsi’çün bir faẓl ve bir ḥaḳ görmemek ile felāḥa duḫūl (9) murād ola. Yāḫud fetḥü’l-ḳalb sebebiyle yāḫud faḳr-ı tām murād ola (10) ki [73] الى اتم الفقر فهو الله sırrına remzdir ki ya‘ni kendi nefsini ve her bir (11) mā-sivāyı bi’t-tamām cenāb-ı Ḥaḳḳa müfteḳır u muḥtāc olduḳlarına ma‘rifeti (12) tamām şāmil olmaḳ mertebesine işāretdir ki (13) [74] كما قال من قال فيفنى من لمْ يَكُنْ و يبقى من لم يزل. Yāḫud ferdiyyet (14) ve tecrīd-i ma‘nevī murād oluna, ya‘ni mükevvenātı ḳalb u sırdan izāle (15) vü iḫrāc ve Ḥaḳḳı Ḥaḳla muşāhedeye ıṭlāḳ olunur. Ve bir i‘tibār ile (16) daḫi [75] كما قال الشيخ التفريد وقوفك بالحق معك , ya‘ni seniñ (17) Ḥaḳḳa vuḳūfuñ seniñle bile tefrīddir. Yāḫud tefrīd seniñ Ḥaḳḳa seniñle (18)

---

[71] [=Gerçeğin kalmasını istersen batılı terk et, hür olmayan gidince geriye mutlak varlık kalır.]

[72] [=Düşün, anla; inatçılardan ve cahillerden olma.]

[6] **F**âda felâha ermek isteyen mürşit elini tutsun, gönül **Kaf**ında o piri manada Anka etsin.

[73] [=Beni fakirliğin kemal noktasına ulaştıran Allah’tır.]

[74] [=Şöyle denildiği gibi: Lem-yekün* olan fani, Lem-yezel** olan baki olur.]

* [=Yoktur.]

** [=Yok olmadı.] Mehmet Yılmaz, *a.g.e*, s. 111.

[75] [=Şeyhin şöyle dediği gibi: Tefrid, senin Hakk’a seninle birlikte vukufundur.]

vuḳūfuñdur ki وَهُوَ مَعَكُمْ اَيْنَمَا كُنْتُمْ[76] rütbesine nā'il olmaḳ isteyen **[8b]** mürşid-i kāmil ü şeyḫ-i vāṣıl elin tutsun ki:

Müfte'ilün mefa'ilün fe'ilün
Recez: -++- +-+- ++-

دست بدست تا بحق (2) رسد[77]

denilen sırra maẓhar ve Ḳāf-ı dil ü cānında ol 'azīzi (3) 'Anḳā-yı ma'nevī ḳılup beher-ḥāl anlarıñ emrlerin cāna minnet (4) ve ḫıżmetlerinde kemāl-i iḳāmet birle قَدْ اَفْلَحَ مَنْ تَذَكّىً وَ ذَكَرَ اسْمَ رَبِّهِ (5) فَصَلّىً[78], ya'ni anlara kemāl-i tā'at u mubāya'a birle derece-i eşniyyet (6) ve dereke-i küfr ü ma'ṣiyyetden teṭahhur ve rıżālarıyla müdāvim-i ẕikru'llāh (7) ve فَاَيْنَمَا تُوَلُّوا فَثَمَّ وَجْهُ الله[79] māṣadaḳı müteveccih-i ila'llāh mertebesin (8) ḥāṣıl ḳıla. Beher-ḥāl dāḫil-i dā'ire-i felāḥ ve yed-i mürşid ol sālik-i (9) ila'llāhıñ infitāḥ-ı der-i ḳalbine mānend-i miftāḥ olup عين رأت ولا اذن سمعت ولا خطر على قلب بشر[80] فوصل مالا (10) maẓharı (11) olur demekdir. Naẓm:

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün
Remel: -+-- -+-- -+-

1. Ger yedu'llāh sırrına ṭālib iseñ
   Mürşid-i kāmil elin tut bey'at ét
2. Feyż-i Ḥaḳḳ ile murādıñ Ḥaḳḳ ise
   Şeyḫ-i nāḳışdan ḥaẕer ḳıl nefret ét[81]

---

[76] [=Nerede olsanız O sizinle beraberdir.] *Kur'an,* LVII (Hadid), 4. Ayet şöyledir: O gökleri ve yeri altı günde yaratan, sonra Arş'ın üzerine istiva edendir. Yere gireni ve ondan çıkanı, gökten ineni ve oraya yükseleni bilir. Nerede olsanız O sizinle beraberdir. Allah yaptıklarınızı görür. Hayrettin Karaman vd, *a.g.e*, s. 537.

[77] [=El ele Hakk'a ulaşılır.]

[78] Temizlenen, Rabbinin adını anıp O'na kulluk eden kimse kuşkusuz kurtuluşa ermiştir.] *Kur'an,* LXXXVII (A'lâ), 14-15. Hayrettin Karaman vd, *a.g.e*, s. 591.

[79] [=Nereye dönerseniz Allah'ın yüzü oradadır.] *Kur'an,* II (Bakara), 115. Ayet şöyledir: Doğu da Allah'ındır, batı da. Nereye dönerseniz Allah'ın yüzü (zatı) oradadır. Şüphesiz Allah'ın (rahmeti ve nimeti) geniştir. O her şeyi bilendir. Hayrettin Karaman vd, *a.g.e*, s. 17.

[80] [=Gözün görmediği, kulağın işitmediği ve kalbin de düşünmediği şeye ulaştı.]

[81] [=Eğer yedu'llah* sırrına talip isen kâmil mürşit elini tut, biat et. Hakk'ın feyzi ile muradın Hak ise uyanık ol, ayıplı şeyhten nefret et.]

* [=Allah'ın eli.] Burada şu hadise de işaret vardır: Allah'ın eli cemaatin üzerindedir; şeytan cemaatten ayrılanladır. Mehmet Yılmaz, *a.g.e*, s. 181.

7. Kemāl-i ma'rifet bulsun ledünnī lezzetin datsun
Bu mülk-i fānīyi mīm ile vérsün cümleten bāda

(16) Bu beyitte kemāl-i ma'rifetden murād beḳā-i ba'de'l-fenādır ki derece-i ekmeliyyetdir. (17) Ledünnīden murād 'ilm-i vehbī-i ilāhīdir ki bilā-vāsıṭatu't-ta'līm ve't-ta'allüm **[9[a]]** ḳalb-i ṭālibde ḥāṣıl olur ki وَاٰتَيْنَاهُ مِنْ لَدُنَّا عِلْمًا[82] buña işāretdir ki (2) eẕvāḳ-ı erbāb-ı ḥaḳā'iḳa dā'irdir[83] كما قال هدايى :

8'li hece

Bir özge 'ilme 'ālim ol
Melek anı bilmez ola[84]

[Ve ḥażret-i Ādemiñ arża hubūṭı bu 'ilm içün idi ki ẓuhūrı 'aşḳ üzerine mebnī ve 'aşḳ daḫi derde mevḳūfdur. Cennetde ise derd ü belā yoḳdur.] Ve mīmden murād yine mürşid-i (4) kāmildir ki anıñ sebebiyle fenā fi'llāh ve beḳā bi'llāh derecesine vuṣlat mümkin (5) ola. Zīrā şeyḫ-i kāmil mürīd-i ṣādıḳıñ bi'l-fi'l mertebesidir. (6) Ḫattā meşāyıḫ buyurmuşlardır ki emr-i sülūk iki nesneden 'ibāretdir (7): Biri mürīdden māl ü bedenle ḫıẕmetdir. Nitekim Ebu Bekr rażiya'llāhu 'anh (8) ḥażretleri māl ve evlād u 'ıyālin cenāb-ı risālet-penāh içün (9) terk ve vücūd-ı Resūlu'llāhı nice mevāżı'-ı mühlikeden viḳāye (10) ḳıldı. Ve biri daḫi şeyḫden nefes-i nefīsdir ki ḫıẕmet (11) ü ictihādı muḳābelesinde bi-ḳaderi'l-isti'dād nefḫ-i rūḥdur. (12) Bu taḳrīrden fehm olundı ki şeyḫ iki nev'dir: Biri terbiyye-i (13) mürīd içün ta'yīn olunandır ki irşād ḫuṣūṣunda ġayra (14) mürāca'at ṣaḥīḥ degildir, meger ki ḥayātda olmaya. Ve biri daḫi (15) teberrüke ṣāliḥ olan şeyḫdir ki anıñ ḫıẕmeti mürīd üzerine (16) lāzım degildir. Belki aḥyānen bi-tarīḳi't-teberrük anı ziyāret (17) étmekdir. Ve şol ki nām-ı şeyḫ ve kendi ḥālden ḫālī olanıñ [ziyāreti] (18) lā-şey'dir. Ḫuṣūṣan cehl-i mürekkeb ü mülḥid-i bī-edeb **[9[b]]** ü mürtekib-i bī-meẕheb ola. Bu zamānede ṣūret-i şeyḫīde ẓuhūr (2) bulan müteşeyyiḫler gibi حفظنا

---

[7] Marifetin tamamını bulsun, ledünnî lezzetini tatsın, bu fanî mülkü **mîm** ile bütünüyle yele versin.

[82] [=Ve tarafımızdan bir ilim vermiştik.] *Kur'an,* XVIII (Kehf), 65. Ayetin tamamı şöyledir: Derken kullarımızdan bir kul buldular ki ona katımızdan bir rahmet vermiş, yine ona tarafımızdan bir ilim öğretmiştik. Hayrettin Karaman vd, *a.g.e*, s. 300.

[83] [=Hüdayî'nin şöyle dediği gibi:]

[84] [=Meleğin dahi bilemeyeceği bir ilmi elde et.] Beyit için bk. Aziz Mahmud Hüdayî, *Divan-ı İlâhiyat,* tıpkıbasım ve çeviri yazı, haz. Mustafa Tatçı ve Musa Yıldız, Üsküdar Belediyesi yayını, İstanbul 2005, s. 85.

(4) الله تعالى من مكرهم و كيدهم قال (3) عزيزنا الشيخ خضرت حقى قدس سره العزيز الباقى[85] naẓm:[86]

Mef'ūlü mefā'īlü mefā'īlü fe'ūlün
Hezec: --+ +--+ +--+ +--

1. Ey ṣūfi seniñ mürşidiñ Allāh degil mi
   Her kim ki ḳoya ol adı güm-rāh degil mi
2. Mürşid elini tut ki murāda éresin sen
   Hem mürşid ü hem maṭlabıñ ol şāh degil mi
3. Bu leyl-i ṭabī'atda neden fürḳata düşdüñ
   Ol gün yüzini gösteren ol māh degil mi
4. فرّوا dédi senden saña ṣaldı seni Allāh
   Bu nükteden āyā göñül āgāh degil mi[87]

8. لِمَن المُلك nidāsın nūn ile ḳalbe işitdürsün
Vilāyet taḫtına vāv ile şāh olsun o şeh-zāde

(10) Bu beytde vāḳı' لِمَن المُلك den maḳṣūd teslīm-i ila'llāh ve işbāt-ı (11) vücūd-ı Ḥaḳdır. Nitekim āfāḳı enfüse taṭbīḳ ve buṭūn-ı ma'ānī-i (12) taḥḳīḳ birle āṣār-ı şekk ü şübhe ve ġubār-ı fikr ü endīşe bi'l-külliyye (13) zā'il olup ma'nā-yı ḥaḳīḳat ẓāhir ü bedīdār olmasından (14) kināyetdir كما

---

[85] [=Onların hile ve tuzaklarından Allah bizi korusun, azizimiz Şeyh Hakkî hazretleri –aziz ruhu sonsuza değin kutsanası- şöyle dedi:]

[86] Manzume İsmail Hakkî-i Bursevî [ö. 1724] Divanı'nda tespit edilemedi, bk. İsmail Hakkî Bursevî, *Divan,* haz. Murat Yurtsever, Arasta Yayınları, Bursa 2000, iv+458 s.

[87] [=Ey sofi! Senin mürşidin Allah değil mi? O adı bırakan kişi yolunu kaybetmiş değil mi? Mürşit elini tut ki muradına eresin, o padişah hem mürşidin hem istediğin değil mi? Bu tabiat karanlığında neden ayrılığa düştün? Güneş yüzünü gösteren o ay değil mi? "Firrû"* dedi Allah, senden seni sana saldı. Acaba gönül bu nükteden haberdar değil mi?]

*[=Koşun.] *Kur'an,* LI (Zariyat), 50. Ayet şöyledir: O hâlde Allah'a koşun, çünkü ben size O'nun katından gelmiş açık bir uyarıcıyım. Hayrettin Karaman vd, *a.g.e*, s. 521.

[8] O şehzade, Limeni'l-mülk* nidasını **nûn** ile kalbe işittirsin, velilik tahtına **vâv** ile padişah olsun.

* [=Hükümranlık kimindir?] *Kur'an,* XL (Mümin), 16. Ayet şöyledir: O gün onlar (kabirlerinden) meydana çıkarlar. Onların hiçbir şeyi Allah'a gizli kalmaz. Bugün hükümranlık kimindir? Kahhar olan tek Allah'ındır. Hayrettin Karaman vd, *a.g.e*, s. 467.

قدسناالله[89] Ḥattā ḥażret-i Muḥyi'd-dīn . قال الله سَنُرِيهِمْ اٰيَاتِنَا فِى الاٰفَاق وَ فِى (15) اَنْفُسِهِمْ[88] بسره العزيز[90] (16) muḳteżāsınca beyne' (17) l-Ḥaḳḳu من عرف نفسه فقد عرف ربه[91] ve'l-ḫalḳ olan rābıṭayı te'kīden bu āyet-i kerīmeyi **[10a]** istişhād ṭarīḳiyle delīl serd édüp buyururlar ki: (3) قال الله سَنُرِيهِمْ اٰيَاتِنَا فِى الاٰفَاق وهو ما خرج عنك وَفِى (5) . اَنْفُسِهِمْ وهو عينك حَتىً يَتَبَيّنَ لَهُمْ اى لناظره (4) اَنَّهُ الْحَقُّ من حيث انك صورته وهو روحك[92] Zīrā āfāḳ u ekvānda irā'e-i āyāt ancaḳ ẓuhūr-ı (6) Ḥaḳḳ u tecelliyyātıdır ki ḥaḳāyıḳ-ı ekvānda hüveydādır ve bu (7) āyātıñ her biri bir mertebe-i mu'ayyene ve ḥaḳīḳat u ḫāṣṣa-i ilāhiyyeye (8) dāldir, nitekim enfüsde biḥasebi'l-merātib ẓuhūr u tecelliyyātı (9) delālet eyledigi gibi. Pes bu āyet-i kerīme ile āfāḳı enfüse (10) ṭaṭbīḳ ve enfüs <ü> āfāḳla Ḥaḳḳıñ birbirine rābıṭaların (11) 'aceb beyān étmişdir[93] للعارف يكفى الاشارة . (12) İmdi bu[94] موتوا قبل ان تموتوا vefḳınca ḳable'l-mevt mevt (13) iḫtiyārıyla olup ḳıyāmetleri ḳā'im olan ẕāt-ı mükerremler (14) ḳıyāmet ve eşrāṭ-ı sā'ati enfüsde belki āfāḳda bile (15) bir bir temāşa édüp لِمَنِ الْمُلْكُ الْيَوْمَ[95] ḥıṭābın sem'-i (16) cān ile gūş ve ẕāt-ı cüz'iyye vü vücūd-ı 'ārızıyyelerin (17) müstehlik-i fi'llāh édüp ba'de'l-fenā kendilerine beḳā bi'llāh (18) ḥāṣıl olurmuş ki sırr-ı Celvetīdir. بدان كه قيامت عبارتست ازبر خاستن و مرتفع شدن تعينات **[10b]** و كثرات جنان كه رفع تعين جسمانى معتبر بقيامت مى شود (2) كما قيل من مانست فقد مات قيامة بحقيقة قيامت اينست (3) كه من بكفتم و اين مرتب كمال ظهور توحيداست كه لِمَنِ (4) الْمُلْكُ الْيَوْمَ للهِ الوَاحِدِ الْقَهّارِ بحكم يَوْمَ تُبَدّلُ الاَرْضُ غَيْرَ الاَرْضِ وَ السّمَاوَاتُ وَ بَرَزُو للهِ الوَاحِدِ الْقَهّارِ (5)

---

[88] [=Allah buyurur: İnsanlara ufuklarda ve kendi nefislerinde ayetlerimizi göstereceğiz.] *Kur'an*, XLI (Fussilet), 53. Ayetin tamamı şöyledir: İnsanlara ufuklarda ve kendi nefislerinde ayetlerimizi göstereceğiz ki onun (Kur'an'ın) gerçek olduğu onlara iyice belli olsun. Rabbinin her şeye şahit olması yetmez mi? Hayrettin Karaman vd, *a.g.e*, s. 481.

[89] Muhyiddîn İbni Arabî [ö. 1239].

[90] [=Allah aziz sırrını kutsasın.]

[91] [=Kendini bilen rabbini bilir.] Mehmet Yılmaz, *a.g.e*, s. 122.

[92] [=Allah buyurdu: «Ayetlerimizi ufuklarda göstereceğiz» o şey senden çıktı «ve kendi nefislerinde» o senin gözündür, «ki onlara iyice belli olsun», yani düşünene «onun (Kur'an'ın) gerçek olduğu» (belli olsun), «Muhakkak ki sen onun suretisin, o da senin ruhundur»dan dolayı.]

[93] [=Ârife bir işaret yeter.]

[94] [=Ölmeden önce ölünüz.] Mehmet Yılmaz, *a.g.e*, s. 128.

[95] bk. 66. dipnot.

(6) وكُلُّ مَنْ عَلَيْهَا فَانٍ وَيَبْقَىٰ وَجْهُ رَبِّكَ ذُوالْجَلَالِ وَ الاكْرَامِ[96] [Ve nundan murād nedir? ʻİlm-i ʻirfān yāḫud nuṣḥ u pend-i merdānedir ki semʻ-i ḳalb ile mesmūʻ ve baṣar-ı cān ile mubaṣṣardır. Ve vāv ʻadedde altı olmaġın cihāt-ı sitte murāddır ki فَاَيْنَمَا تُوَلُّوا فَثَمَّ وَجْهُ اللهِ[97] ’a remzdir. O şeh-zāde taʻbīri daḫi süllāk <ü> meşāyıḫıñ evlād-ı maʻnevīsi oldıġı iʻtibāriyledir ki evlād-ı ṣūrīden efḍaldir, maʻnā ṣūretden evlā ve leb-i ḳışrdan aḳvā vü aḫrā oldıġı gibi.]

9. Hele hā-i hüviyyetden degil mi işbu maʻnīler
Bilür ʻārif olan ḳadriñ ḳamu münkir ḳalur lāda

(9) Bu maḳāmda meẕkūr olan hādan[98] murād ʻaynında olan noḳṭa-i beyāżdır ki (10) ẕāt-ı maḥż bā-ḫuṣūṣ hüviyyet-i ẕātiyye-i ilāhiyye ve وَاللهُ مِنْ وَرَآئِهِمْ مُحِيطٌ[99] (11) sırrını cāmiʻdir. Pes, insān-ı mücerred kendi ẕātı ve vücūdı (12) iʻtibāriyle enfüsdür. Ve vücūdında kā’in ḳuvvā-yı bāṭıne (13) ve aʻżā-yı ẓāhiresi ki anda dāḫildir bi’l-cümle mülk ü melekūtı (14) iḥāṭa anlara dā’irdir. اَيَاتِنَا فِى الآفَاقِ وَ فِى اَنْفُسِهِمْ سَنُرِيهِمْ[100] (15) ya‘ni كما سبق قوله الحق سَنُرِيهِمْ nüsḫa-i āfāḳ u enfüsüñ (16) her biri ḥurūf u kelimāt ve āyāt-ı süveri müşṭemildir ve bunlarıñ (17) cümlesi noḳṭa-i vāḥide üzerine mebnīdir ki noḳṭa-i ẕātdır. (18) Cenāb-ı Muḥyi’d-dīniñ *Manāzilu’l-insāniyya*[101] ismiyle müsemmā kitāblarında **[11a]** buyurduḳları, naẓm:

---

[96] [=Kıyametin kaldırmaktan ve taayyünlerle kesretin yükseltilmesinden ibaret olduğunu anla, nitekim cismanî taayyünün yükseltilmesi kıyamette muteber olur «Ölenin kıyameti gerçekleşmiştir» denildiği gibi. Bence bu mertebe, «Bugün hükümranlık kimindir? Kahhar olan tek Allah’ındır»,* «Yer başka bir yer, gökler de (başka gökler) hâline getirildiği, (insanlar) bir ve gücüne karşı durulmaz olan Allah’ın huzuruna çıktıkları gün (Allah bütün zalimlerin cezasını verecektir)»,** «Yeryüzünde bulunan her canlı yok olacak. Ancak azamet ve ikram sahibi Rabbinin zatı baki kalacak»*** ayetlerinin işaret ettiği tevhidin ortaya çıkmasının kemal mertebesidir.]

* *Kur’an,* XL (Mümin), 16. Hayrettin Karaman vd, *a.g.e*, s. 467.

** *Kur’an,* XIV (İbrahim), 48. Hayrettin Karaman vd, *a.g.e*, s. 260.

*** *Kur’an,* LV (Rahman), 26-27. Hayrettin Karaman vd, *a.g.e*, s. 531.

[97] *Kur’an,* II (Bakara), 115; bk. 58. dipnot.

[9] Hele bu manalar hüviyetin **hâ**sından değil mi? Ârif olan kadrini bilir, inkârcıların hepsi **lâ**da kalır.

[98] Hādan: bādan Y.

[99] [=Allah onları arkalarından kuşatmıştır.] *Kur’an,* LXXXV (Büruc), 20. Hayrettin Karaman vd, *a.g.e*, s. 590.

[100] [=Allah’ın yukarıda şöyle buyurduğu gibi: İnsanlara ufuklarda ve kendi nefislerinde ayetlerimizi göstereceğiz.] *Kur’an,* XLI (Fussilet), 53; bk. 67. dipnot.

[101] Bu adda bir eseri tespit edilememekle birlikte müellifin risalelerinden biri olmalıdır.

كنّا حروفاً عاليات لم نقل
متعلقات فی ذرا اعلا القلل(2)
انا انت فیه و نحن انت(3) و انت هووالكلّ
فی هو هو فسئل عن وصل
ای عن من وصل[102]

naẓmları (4) bu kelāmı te'yīd eder. Ya'ni buyururlar ki: Biz söylenmez, ḥurūf-ı 'āliyyāt (5) olduḳ, ya'ni a'yān-ı kā'ināt ve maḳām-ı vāḥidiyyetde şu'ūnu'ẕ-ẕāt (6) olduḳ, öyle ḥurūf ki muta'allaḳātdır. Ḳuleliñ a'lā ẓirvelerinde (7) ol rütbede ben senim ve biz seniz ve sen de osın. Ve gel, anda (8) hū hū dersin, bunı vāṣıl olan kimesneden ṣor, démekdir. (9) Ve'l-ḥāṣıl devātdan ṣaḥīfe üzerine ḥurūf u kelimāt kitābet olundığı (10) gibi noḳṭa-i ẕātdan daḥi ṣaḥā'if u ḥaḳā'ıḳ-ı māhiyyāt üzerine nuḳūş-ı (11) esmā naḳş olup ta'ayyünāt-ı muḫtelife terkībi ile kitāb-ı kebīr-i (12) tekvīnī ẓuhūra geldi ki evveli 'aḳl-ı evvel ve āḫırı ṣūret-i insāniyyedir ki (13) وَالْقَمَرَ قَدَّرْنَاهُ مَنَازِلَ[103] mefhūmınca mecmū'-ı menāzil-i külliyye 'aded-i ḥurūf-ı (14) tehecciī üzerine yigirmi sekizdir. Ve ādem bu yigirmi ḥurūfuñ maẓharı (15) olup ḥurūf-ı tehecciī ibtidā ādem üzerine nāzil ve cemī'-i luġāt-ı (16) muḫtelife ḥurūf-ı meẕkūreden mürekkeb olup ve her lisān luġāt-ı (17) maḫṣūṣa olmaḳ kisvesinden bellü oldı. Ve kisve bu 'āleme **[11b]** nāzirdir, anıñ'çün elfāẓ-ı maḫlūḳdur. Ve ḥaḳāyıḳ-ı ḥurūf-ı 'ālem-i ḳudsa (2) dā'ir-dir. Anıñ'çün ma'ānī ġayr-ı maḫlūḳdur ve ma'ānī-i ġayr-ı mec'ūluñ elfāẓ-ı (3) maḫlūḳa ile irtibātından ma'ānī daḥi maḫlūḳ olmaḳ lāzım gelmez. (4) Naẓar eyle ki rūḥ-ı müdebbir cins-i cesedden degil iken yine cesediñ (5) ḳıvāmı anıñladır. Ma'a-hāẕā ḥulūl u ittiḥād daḥi yoḳdur, و (6) كما قال الله تعالى نَفَخْتُ فِيهِ مِنْ رُوحِي.[104] İmdi bu maḳāle-i celīlede rūḥ ẕāt-ı (7) ilāhiyyeye muẓāf oldı. Şöyle ki nefḫ-i rūḥ-ı ilāhī nefs-i Ḥaḳ ḥükminde (8) ḳılındı. Ve Ḥaḳḳıñ menfūḫ oldığı sırrınıñ ta'ayyün-i ādemīde ẓuhūrı ḥasebiyledir,

---

[102] [=Biz nakledilmeyen, en yüksek tepelerin zirvelerinde asılı yüce harfleriz. Orada ben senim, biz sensin, sen bütünüyle osun, onu kavuşandan sor.]

[103] [=Ay için de birtakım menziller tayin ettik.] *Kur'an*, XXVI (Yasin), 39. Ayetin tamamı şöyledir: Ay için de birtakım menziller (yörüngeler) tayin ettik. Nihayet o eğri hurma dalı gibi (hilâl) olur da geri döner. Hayrettin Karaman vd, *a.g.e*, s. 441.

[104] [=Yüce Allah şöyle buyurur: Ruhumdan üfürdüğüm zaman] *Kur'an*, XXXVIII (Sâd), 72. Ayet şöyledir: Onu tamamlayıp içine de ruhumdan üfürdüğüm zaman derhâl ona secdeye kapanın! Hayrettin Karaman vd, *a.g.e*, s. 456.

(9)[105] كما ورد فى حديث قدسى هو سرى و انا سره . Ve'l-ḥāṣıl bu (10) ma'ānī vü elfāẓıñ bi'l-cümle ẓuhūrı hā-i hüviyyet-i ilāhiyyedendir ki ḳadriñ (11) yine 'ārif bilür. Beyt:

Mefā'īlün mefā'īlün mefā'īlün mefā'īlün
Hezec: +--- +--- +--- +---

Meges bilmez bu ḳandı ṭūṭi-i gūyā bilür anı
Ne bilsün çāşnīsin mūr anıñ kim ṭu'm-ı 'Anḳādır[106]

Ḥattā ḳamu münkir (13) ḳalur lāda denilen daḥi beyt-i meẕkūrı mü'eyyiddir. Yāḥud lādan (14) murād kelime-i لااله الاالله[107] dır ki ẕikr-i 'avāmdır. Ya'ni ẕikrleri ancaḳ lisānlarında (15) olmaġın ḳalbleri ġāfil ve dīde-i dil ü cānları kör ve 'āṭıl olmış (16) olmaġla esrār-ı ilāhiyyeden bī-ḫaber ve kelime-i ṭayyibe-i meẕkūreniñ fā'idesi (17) yine kendi gibiler 'indinde mu'teber ve īmānları beher-ḥāl taḳlīdden ḫālī degildir. (18) Egerçi muḳallidiñ īmānı ṣaḥīḥ lākin zevālinden ḳorḳulur. Binā'en 'aleyh **[12a]** ehl-i Ḥaḳ yānında laḳlaḳa-i muṭlaḳadır ki anlar ḳatında ẕikr-i cinān <u> (2) mā-sivā bi'l-külliyye nisyān olunmadıḳca devām-ı ẕikr-i Ḥudā ḥāṣıl olmaz. (3) Ve ol ẕikre ẕikr-i muttaṣıl démezler, belki munḳaṭı' dérler. Ve ẕikr-i munḳaṭı' (4) olduḳca 'ubūdiyyet-i 'abd o ḳadar münteḳış olur. Binā'en 'aleyh (5) Ḳur'anda bi-ṭarīḳi'l- 'ibāre Resūl 'aleyhi's-selāma ve bi-ṭarīḳi'l-işāre (6) vāriṣ-i Resūle ḫıṭāb-ı ilāhī vāḳı' olmuşdur ki: وَاذْكُرْ رَبَّكَ (7) إِذَا نَسِيتَ[108], ya'ni Allahıñ ẕikrini mā-sivāyı nisyān (8) étdigin vaḳtde ẕākir ol ki Allahı ẕikr étmiş olasın. (9) Ve illā iki sevgi bir göñülde ve iki ṣarıḳlı bir ḫānede (10) cem' olmadıġı gibi iki ẕikr daḥi bir dilde ve bir ḳalbde müctemi' (11) olmaz. İşte bu ma'nā müntehī olanlara göredir ki ẕikr-i (12) ḫavāṣdır. Ve ẕikr-i aḫaṣṣu'l-ḫavāṣ ẕikru's-sırdır ki mertebe-i (13) erbāb-ı taḥḳīḳ ve derece-i ehl-i yaḳīndir. Nitekim[109] قال من قال (14) beyt:

---

[105] [=Hadis-i kudsîde buyurulduğu gibi: O benim sırrımdır, ben de onun sırrıyım.]

[106] [=Şekerin kadrini sinek değil papağan bilir. Ankanın yiyeceği olan çeşniyi karınca ne bilsin.]

[107] [=Allah'tan başka tanrı yoktur.]

[108] [=Unuttuğun takdirde Allah'ı an.] *Kur'an,* XVIII (Kehf), 24. Ayet şöyledir: Allah'ın dilemesine bağlamadıkça (inşaallah demedikçe) hiçbir şey için bunu yarın yapacağım deme. Bunu unuttuğun takdirde Allah'ı an ve: Umarım rabbim beni doğruya bundan daha yakın olan bir yola iletir, de. Hayrettin Karaman vd, *a.g.e*, s. 295.

[109] [=Şöyle denildiği gibi]

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün
Remel: -+-- -+-- -+-

Ẕikrini ḳalbe ulaşdır ḳalbi daḫi rūḥına
Rūḥı sırra sırrı daḫi vāṣıl-ı Allāha ḳıl[110]

. فافهم

10. Ṣaḳın tā gibi alma üstüñe dünyā vü 'uḳbāyı
Seni alt étmeden alt ét nitekim oldılar yāda

[12[b]] Bu maḳāmda tādan murād eşniyyetdir. Ve (2) درجة الدنيا حرام على dır. Taḫt-ı yāda olması (3) اهل اخرة والاخرة> حرام على اهل الدنيا[111] كلا هما حرامان rütbesine 'aceb remzdir ki ehli (4) bilür. Ve seni alt étmeden alt ét démeden murād ġalebe-i (5) ḥicāb-ı ẓulmānī vü nūrānīdir ki murād ḳaṭ'-ı 'alāḳa-i mā-sivādır. Ḥāṣıl-ı (6) ma'nā-yı beyt budur ki: İki ḳarpuzu bir ḳoltuġa ve iki maḥabbeti (7) bir göñüle ṣıġdırırım sevdāsına düşüp pāzārda dellāl ü (8) mescidde Bilāl ve mey-ḫānede 'ayyāş <u> tekyede ferrāş ṣūretinde (9) ẓuhūr murād éderseñ güş u hūşuñ şeb-i deycūr gibi (10) bī-nūr ve mānend-i ḫuffāş dīde-i bāṭınıñ kör olup اِنَّ شَرَّ الدَّوَابِّ عِنْدَ (11) اللهِ الصّمُّ الْبُكْمُ الّذِينَ لا يَعْقِلُونَ[113] (12) zümresine mülḥaḳ olursın. Zīrā insānıñ ẓāhiri (13) dünyā ve bāṭını āḫıret menzilesindedir. Pes, bir kimesne tezyīn-i (14) ẓāhirī vü tecmīl-i ṣūrī sevdāsında olup ve nice meh ü sāl (15) taṣfiyye-i nefs ü taḫliyye-i bāṭın ḳaydıyla taḳayyud édüp (16) fenā fi'llāh derecesine nā'il ü vāṣıl olmaz ise ḥicāb-ı nūrānī (17) vü ẓulmānīden ḫalāṣ olamayup anıñ ḫaḳḳında افنيت (18) عمرك يا بطال فى عمارة الباطن فاين انت من الفناء fī Allāh[114] **[13[a]]** kelāmı ṣādıḳ olur. Ehlu'llāh ise rusūm-ı ṣūrī (2) vü ma'nevīlerin bi'l-külliyye 'ayn-ı ẕāt-ı aḥadiyyetde mużmaḥill ü beḳā bi'llāh (3) ḥāṣıl édüp ḳuyūdāt-ı dünyā vü 'uḳbādan bāṭınları muṭlaḳ ve evvel (4) ü āḫırları Ḥaḳḳa mülḥaḳ olup. İşte bu maḳūle fenādır ki سواد الوجه (5) فى

---

[110] [=Zikrini kalbe, kalbini de ruhuna ulaştır. Ruhu sırra, sırrı da Allah'a kavuştur.]

[10] **]** Sakın **tâ** gibi dünya ve ukbayı üstüne alma, **yâ**da olduğu gibi onlar seni alt etmeden sen onları alt et.

[111] [=Dünya dereceleri ahiret ehline haramdır, ahiret dereceleri de dünya ehline haramdır.]

[112] [=Ehlullâha ise her ikisi de haramdır.]

[113] [=Şüphesiz Allah katında canlıların en kötüsü düşünmeyen sağırlar ve dilsizlerdir.] *Kur'an,* VIII (Enfal), 22. Hayrettin Karaman vd, *a.g.e*, s. 178.

[114] [=Ey yiğit! Batının imareti konusunda ömrünü harcayan sen fenâ fi'llah makamının neresindesin?]

[115]الدارين ile ta‘bīr olunur ki ẕāt-ı Ḥaḳḳı Ḥaḳdan (6) Ḥaḳla ṭaleb édenlerin ḥālidir [116]فافهم وَلاَ تَكُنْ مِنَ الْغَافِلِينَ .

11. Hele ḳarġa gibi bed meşreb <ü> zişt-ḫū olur münkir
Oḳur bir noḳṭayı iki anıñ’çün ḳaldı ‘amyāda

(9) Ḳarġa erzel ü eḥass ṭuyūrdur ki buldığı lāşeye ḳonar. Ma‘nen (10) münkir-i zişt-ḫū ve cāhil-i siyeh-rū ve zāhid-i bed-gūya müşāhebet-i (11) tāmmı vardır. Bir noḳṭa<dan> murād ẕāt-ı aḥadiyyetdir, iki oḳunası, (12) beyt:

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün
Remel: -+-- -+-- -+-

‘Āşıḳ u ma‘şūḳ birdir iki görür müdde‘ī
Nice ta‘līm eyleyem dünyāya şaşı gelmişe[117]

kelāmınıñ mā-ṣadaḳıdır. Ve’l-ḥāṣıl zāhid-i (14) bed-meşreb ü münkir-i bī-meẕheb elbette bed-ḫū vü bed-gū olur ki (15) āyīne-i ẕātında ẓuhūr bulan ṣūret-i ḥayvāniyye-i merdūdeyi (16) ve cibilliyyetinde meknūz olan evṣāf-ı ḥabīṣe-i Nemrūdeyi āḫara (17) taḫmīl ve ehl-i Ḥaḳḳı terzīl ḳaydına düşüp ehl-i Ḥaḳḳa nice (18) ẓulumāt-ı nā-ber-cā söyler. Ve ba‘żıları daḫi ‘ilm-i [resmī] ve cüz’īsine ṭayanup **[13^{b}]** ma‘aẕa’llāhu ta‘ālā ekfār-ı ehl-i ḳıbleye ẕāhib olurlar. Nitekim Birgivī (2) *Ṭarīḳat-nāma*[118] kitābında cühelānıñ ḥālini muṭlaḳā ṣūfiyyeye (3) isnād eyleyüp ‘umūm üzerine taḫṭiyye ḳıldığı gibi ki ḫaṭā-yı (4) maḥżdır, zīrā her farīḳıñ muḳallidi varsa muḥaḳḳıḳı belki (5) mü’min ü kāfiri vardır ki fısḳ u fucūr ve ilḥād u zındıḳa (6) ḳadīmdir, binā’en ‘aleyh her iḳrāra bir inkār ve her īmāna bir zünnār (7) ve her nūra bir nār ve her güle bir ḫār lāzımdır ki [119]تنكشف بالاضداد الاشياء (8)

---

[115] [=İki cihanda yüz karası.] Tasavvufta mutlak fena, gerçek fakr anlamına gelir; sâlikin tamamiyle Allah’ta fani olmasıdır, bk. Süleyman Uludağ, *a.g.e*, s. 464.

[116] [=Düşün, anla; *gafillerden olma.*[*]]

[*] *Kur’an,* VII (Araf), 205.

[[11]**]** İnkârcı, karga gibi kötü meşrepli ve kötü huylu olduğundan bir noktayı iki gören kör gibidir.

[117] [=Aslında âşık ile maşuk birdir, ancak inatçı onları iki görür. Dünyaya şaşı gelmişe gerçeği nasıl öğreteyim?]

[118] Zeynüddin Muhammed-i Birgivî [1521-1573]. Bu adla bir eseri tespit edilememekle birlikte müellifin *Tarîkat-ı Muhammediyye*’si kast edilmiş olabilir.

[119] [=Eşya zıttı ile keşf olunur.]

dır. Ve eyledikleri isnād [120]مالم یکن (9) sārī olmayup hemān ehlu'llāha sū-i ẓan (10) ve kendilerin [121]محروم عن الشفاعة و ویل لمن الشفعائه حصمائه (11) dénilen gürūha ilḥāḳ birle sū-i ḫātimelerine (12) zebān-dırāzlıḳları sebeb-i küllī olur. Ve anlarıñ (13) bu güne fuḳarā-i bābu'llāha olan ġayẓları ṣaḥīfe-i (14) vücūdlarında mevżū' bir noḳṭayı iki ve üç (15) gördüklerindendir ki maḳām-ı[122] eşniyyet ü mertebe-i şirk-i (16) ḫafīdir. Ya'ni keşret içinde iḫfā olan sırr-ı vāḥidden (17) bī-ḫaber olduḳlarıdır. Anı bilmezler ki keşretde sırr-ı vaḥdet (18) münderic oldığından mā'adā nefs-i keşret daḫi esrār-ı **[14ª]** vaḥdetdendir. Taḳrīri budur ki bir nesne eger ecsāmdan ise (2) cism-i vāḥid ve eger ervāḥdan ise rūḥ-ı vāḥid dénilür. (3) Pes cismiñ a'żā ve cevāḥiriniñ keşreti ve rūḥuñ (4) eczā-yı mükessereye tevezzu' u taḳassümi vaḥdetlerini münāfī (5) degildir. Ve bir 'aded ve bir mürekkeb daḫi yoḳdur ki nihāyet vaḥdet (6) ile muttaṣıf olmaya, meṣelā: 'Aşereye bir 'aşere ve mi'eye (7) bir mi'e ve elf dédikleri gibi. Her terkībiñ daḫi nihāyeti (8) cüz'-i lā-yetecezzā'īyedir ki noḳṭa dénilür, (9) كما قال بعض الكبرا [123]ففی کل شئ له ایاته تدل علی انه واحد . (10) Ve keẕālik nūr-ı şems daḫi bunlarıñ naẓā'iridir, zīrā (11) aṣlında nūr-ı vāḥiddir. İḫtilāf ve tekeşşüri ḫānelerin (12) revzenelerine göredir [124]فافهم وکن من العارفین .

12. Ebüced sırrın isterseñ Nesībim nisbetiñ añla
Tutup dāmān-ı şeyḫi rūz u şeb durma elif bāda

(15) İşbu beytde meẕkūr olan Nesīb ebnā-yı ṭarīḳımızdan (16) olup elif bā cüz'ine mübāşereti eşnāsında ḥaḳḳında (17) tefe''ül-i bi'l-ḫayr olarak nuṭḳumuzuñ ṣudūrına bādī ve bā'iş-i **[14ᵇ]** naẓmımız olandır. Ḥāṣılı ma'nā-yı beyt démek olur ki(2): Ey Nesīb! Eger sen daḫi esrār-ı ricālu'llāh ne idigin (3) bilmek ve derece-i 'ārifīne resīde olmaḳ istersen (4) menṣūb oldığın erkān-ı Celvetiyye[125] ve ḳā'ide-i (5) ṭarīḳat-ı 'aliyye her ne ise dāmen-i şeyḫa teşebbüşiñi berk (6) édüp rūz u şeb durma elif bāda,

---

[120] [=yoktur.] bk. 53. dipnot.

[121] [=Şefaatten mahrum ve şefaatçileri de hasımları olan kişinin vay başına.]

[122] maḳām-ı: + maḳām-ı Y.

[123] [=Bazı büyüklerin şöyle dediği gibi: Her şeyde O'nun birliğine delâlet eden ayetler vardır.]

[124] [=Düşün, anla ve âriflerden ol.]

[12] Ey Nesibim! Ebcedin gösterdiği sırrın ne olduğunu anlamak istersen **elif bâ**da durma, gece gündüz şeyhin eteğine tutun.]

[125] Celvetiyye: Ḫalvetiyye Y.

ya‘ni rūz (7) u şeb başıñı ‘atebe-i ‘aliyyelerine ḳoyup sırr-ı elif (8) ki işāretün ila’ẕ-ẕāt ve bā ki işāretün ila’l-esmā (9) ve’ṣ-ṣıfātdır, خذالعلم من افواهه الرجال[126] mā-ṣadaḳı (10) mürşid-i kāmilden su’āl u aḫẕ ile ‘ilme’l-yaḳīn ba‘dezā (11) ‘ayne’l-yaḳīn ve Ḥaḳḳa’l-yaḳīn derecelerine resīde ile (12) ‘ārif-i bi’llāh u vāṣıl-ı ila’llāh olanlara sa‘y u kūşiş (13) eyle ki mülḥiḳ u Ḥaḳ-be-Ḥaḳ olasın. Beyt:

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün
Remel: -+-- -+-- -+-

زاهدا دعوت (14) مکن مارا بفردوس برین
کاستان همت صاحب دلان زان بهتراست[127]

Yāḫud murād sırr-ı ebced (16) démekdir, zīrā ebcedde elif ferddir. Fe’emmā nihāyeti olan (17) noḳṭaya nisbetle terkībden ḫālī degildir. Pes, ebcedde terkīb (18) oldıġı gibi yalñız elifde daḫi terkīb vardır ki anıñ (19) daḫi vaḥdet-i ḥaḳīḳiyyesi noḳṭadır. İmdi ‘ārif-i bi’llāh **[15a]** noḳṭada elifi ve elifde noḳṭayı müşāhede eder. Zīrā noḳṭa (2) olmasa bā āvında hīç ma‘nā ẓuhūr étmezdi. Ve bā ḥisāb-ı (3) ebcedde ikidir. Biri cemāl ve biri celāle işāretdir. Ve (4) noḳṭanıñ bir olması ẕāt-ı muṭlaḳa delālet eder. (5) Ve bānıñ taḥtında olması aḥadiyyetiñ vāḥidiyyete nuzūl-i (6) ma‘nevī ile nuzūli ve ẕātıñ ṣıfāta şumūli delāletidir ki (7) ta‘rīfinde احد بالذات و كل بالاسما والصفات[128] dır. (8) Ve bu ‘avālimiñ daḫi ecsām u ervāḥı maḫlūḳ oldıġı (9) cihetden ‘ālem-i emriñ taḥtındadır. Nitekim Cenāb-ı ‘Aliniñ (10) انا نقطة التى تحت البا[129] kelāmından daḫi bu ma‘nā münfehimdir. (11) Ve ‘Ālem-i emre duḫūl étdikden ṣoñra ‘ālem-i a‘yāndan hüviyyet-i (12) ẕātiyyeye vuṣūlda ḥissen ve ḥükmen terkībden ḫalāṣ olur. (13) Anın’çün ṣūfiyyeye tefrīd lāzımdır. Ya‘ni enfüs ü āfāḳdan (14) Ḥaḳḳı tecrīd gerekdir. Zīrā enfüs ü āfāḳ olmadan (15) daḫi Ḥaḳ kendi nefsinde kendüye kendiyle ẓāhir idi, nitekim (16) *Muḥammediyye*de:

---

[126] [=Büyüklerin dillerindeki ilme kendini teslim et.]

[127] [=Ey zahit! Bizi firdevs cennetine çağırma, gönül sahiplerinin himmetinin bulunduğu asitane ondan üstündür.]

[128] [=Zatıyla bir, isim ve sıfatlarıyla küldür.]

[129] [=Ben bâ’nın altındaki noktayım.] Çoğu tasavvufî eserde bu ibare Hz. Ali [ö. 661]’ye atfedilir, meselâ bk. Oğlanlar Şeyhi İbrahim Efendi [ö. 1655], *Müfîd ü Muhtasar,* haz. Bilal Kemikli, Kitabevi yayını, İstanbul 2003, s. 123. Ancak bunun doğru olmaması gerekir, zira Arap harflerine nokta konulması daha sonraki devirlerdedir.

Ene: inne Y.

Mefā'īlün mefā'īlün mefā'īlün mefā'īlün
Hezec: +--- +--- +--- +---
Yücede istegil ayı[130] ki ṣuda 'aksidir ednā[131]

(17) Ve bu dereceye resīde bir mürşid-i kāmilden bey'at ve ḫıẓmetlerin (18) cāna minnet bilüp himmet-i 'aliyyeleriyle ḥāṣıl olur. Mevāddan (19) olmaġın tutup dāmān-ı şeyḫi rūz <u> şeb durma elif bāda **[15^{b}]** déyü tenbīh ve egerçi 'ilm-i ṣūrī daḫi min-vech-i vāsıṭa-i 'ilm-i ma'nevī (2) olabilir, nitekim:

Fe'ilātün fe'ilātün fe'ilātün fe'ilün
Remel: ++-- ++-- ++-- ++-

'Aşḳ dursun ḳo mecāzī ise de ḳalbinde
Āb-ı engūr ḫum içre duraraḳ bāde olur[132]

kelāmı bu ḳavli güzel (5) te'yīd eder [133]فليتأمل .

Elifden başladı Faḫrī velīkin noḳṭa-i bāda
Hep 'ilm-i evvelīn ü āḫirīni bildi ma'nāda[134]

(8) Faḫrī, medīne-i Gelibolı civārında kā'in Şehr ḳaryesinden (9) olup من فربدين من ارض الى ارض و ان كان (10) شبرا استوجب له الجنة و كان رفيق ابراهيم (11) خليل الله و محمد رسول الله لانهما هاجرا فمن كان (12) فى ارض ظهر فيها المعاصى و الفساد

---

[130] Ayı: anı Y.

[131] Mısra, Yazıcıoğlu Mehmed [ö. 1451]'in *Muhammmediyye*'sinde Vefât-i Resûli'llâh salla'llâhu aleyhi ve sellem bölümünde yer alan 3736. beyitte geçer ki beyit şöyledir:

Eger ismin okudunsa müsemmâsın taleb eyle
Yücede istegil ayı ki suda aksidir ednâ

bk. Âmil Çelebioğlu, *Muhammediye,* Milli Eğitim Bakanlığı yayını, İstanbul 1996, II, 244. Eseri Bursalı İsmail Hakkı [1653-1725] *Ferâhu'r-rûh* adı ile şerh etmiştir. Anılan beytin şerhi için bk. Muhammet Ali Eşmeli, *İsmail Hakkı Bursevî'nin Muhammediyye Şerhi (II. Cilt), Ferâhu'r-rûh,* yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2001, s. 661.

[132] [=Aşk, mecazî dahi olsa koy, kalbinde dursun; zira üzüm suyu küp içinde durarak şarap olur.] Beyit İlmî-zade Seyyid Mehmed Sabrî [ö. 1645]'ye aittir, bk. *Mecmû'a-i eş'âr,* Süleymaniye Ktp. Ali Nihat Tarlan 21, yk. 148^{b}, ayrıca bk. *Divan,* [sehven Sabrî-i Şâkir adıyla], el-Cevâ'ib Matba'ası, İstanbul 1296/1879, s. 76; İsmail Hilmi Soykut, *Türk Şiirinde Tasavvuf Hikmet ve Felsefeyle Dolu Unutulmaz Mısralar: Açıklamalarıyla XII. Asırdan XX. Asra Kadar,* Sönmez Neşriyat, İstanbul 1968, s. 323.

[133] [=Tekrar düşünülsün, bakılsın.]

[134] [=Fahrî eliften başladı, ancak evvelîn ve âhirîn ilmini hep bânın noktasındaki manada bildi.]

kelām-ı فخرج منها (13) ابتغاء لمرضاة الله فقد اقتدا ابراهيم و محمد عليهما (14) السلام[135] dürer-bārına ittibā'en من سنن الانبيا[136] (15) والفرار مما لا يطاق eşerine iḳtidā'en vaṭan-ı aṣliyye-i (16) ṣūriyyesinde seyāḥat u nehżat édüp el-ān (17) ḥabīb-i ma'nevī vü 'azīb-i ṣūrī olarak āstāne-i (18) 'aliyyede Müfti 'Ali Çelebi Ḥammāmı ḳurbı ve mescid-i şerīfi ittiṣālında [sākin] **[16a]** ve ṣūret-i inzivādadır ki nāẓım u şāriḥ oldur. Ve elif (2) ṣūret-i mürşid-i kāmil oldıġından ḳaṭ'u'n-naẓar ẕāta delāleti (3) daḫi sebḳat étmişdi. Ve mürşid-i hādīsi Keşānī Süleymān (4) Efendi ḥażretleriniñ maḫlaṣ-ı müteḫaṣṣışları daḫi Ẕātī olmaġın (5) elifden başladı Faḫrī kelāmı 'aceb maḥallinde vāḳı'dır. Ve noḳṭa-i (6) bāda dénilen işāret daḫi budur ki bā 'ālem-i ṣıfāta dā'ir (7) idigi bālāda bi'l-münāsebe taḳrīr olunmuşdı. Faḫrī-i merḳūmuñ (8) tekmīl-i esmā vü istiḫlāfı 'azīz-i muşārun ileyhiñ veled-i 'ālī- (9) nijādları eşşeyḫ Hüseynü'ş-Şāhī ḥażretleri yüzünden muḳadder (10) ü müyesser olmış olmaġın bu daḫi mevḳı'ında vāḳı' bir kelām-ı (11) şīrīn-edā idigi erbāb-ı 'irfāna 'ıyāndır ki فلا حاجة الى البيان[137] . 'İlm-i evvelīn ü āḫirīnden murād esmā ve (13) ṣıfāt-ı Ḥaḳḳa dā'ir olan 'ilmdir ki ledünnī vü ma'nevīdir. (14) Ve ẕāt-ı Ḥaḳ ancaḳ bu vāsıṭa ile ma'lūm olur. Ḥaḳ ta'ālā (15) ise bu kā'inātı ḫalḳ étmezden evvel ve ḫalḳ étdikden (16) ṣoñra ẕātına ẕātıyla ve ṣıfātıyla 'ālimdir. Ve ismu'llāh **[16b]** bize nisbetle delālet-i muṭlaḳa ile müsemmāsına delālet étmez. Ve illā cümlemiz (2) künhi üzre ḥaḳḳa 'ālim olmaḳ lāzım gelür, bu ise muḥāldir. (3) Belki künhi üzerine kendiyi bilen yine kendidir. Bizim 'ilmimiz (4) ise ba'ż-ı levāzım u ḫavāṣ cihetindendir ki esmā ve ṣıfāta (5) rāci'dir. Ve illā ẕāt-ı baḥta 'ilm-i şuhūd ta'alluḳ étmez. Ve ẕāta vuṣūl (6) dédikleri ṣıfāt żımnında ḥāṣıl olan vuṣūldur. Yoḫsa (7) ṣıfātdan ḳaṭ'-ı naẓar degildir ki ẕāt-ı Ḥaḳ muḥīṭdir, muḥāṭ degildir. (8) İmdi bu ṣūretde insān ṣıfat mertebesin tecāvüz eylememek (9) lāzım geldi déyü su'āl vārid olursa cevāb budur ki: (10) Yalñız ṣıfātıñ ḥaḳā'ıḳı ile muttaṣıf olup ẕātdan bī-ḫaber (11) olan kimesne ile ṣıfāt u ẕātıñ mecmū'ını müşāhedeye ḳādir (12) olan bir degildir. Bu ṣūretde ẕāt meşhūd olmamaḳ (13) lāzım geldi dénür ise cevāb-ı bā-ṣavāb budur ki: Memnū' (14) olan

---

[135] [=Din uğruna arzdan arza kaçan (Fahrî); bu cenneti karış karış izlemek içindi, refiki her ikisi de hicret eden İbrahim Halilullah ve Muhammed Rasulullah'tı; arzda isyan ve fesat ortaya çıktığından Allah rızasını elde etmek amacıyla Hz. İbrahim ve Hz. Muhammed'e –Her ikisine de selâm olsun- uyarak oradan çıktı.]

[136] [=Tahammül edilmez bir şeyden kaçmak, peygamberlerin sünnetlerindendir.]

[137] [=Açıklamaya ihtiyaç yoktur.]

bilā-mir'āt müşāhededir. Ṣıfāt ise ẕāta āyīnedir (15) ki bu yüzden müşāhedesi mümkindir.

Fe'ilātün mefā'ilün fe'ilün
Hafīf: ++-- +-+- ++-

دوست نزديكتر (16) زمن بمنست
وان عجبتر كه من ازوى دورم[138]

(17) Ve ba'żan erbāb-ı tefrīd Ḥaḳ ta'ālāyı māddeden ḳaṭ'-ı naẓar daḫi (18) müşāhede éderler, velīkin ke'l-berḳi'l-ḫāṭifdir, ān-ı vāḥidde **[17ª]** güẕer eyler, [139] كما قيل مشاهدة الابرار بين التجلى والاستتار , beyt (2):

Mef'ūlü fā'ilātü mefā'īlü fā'ilün
Muzārī: --+ -+-+ +--+ -+-

ديدار مى نمايى و برهيز مي كنى
بازار خويش (3) و اتش ما تيز مي كنى[140]

كما قال صلى الله تعالى عليه و سلم لى مع الله (4) وقت لا يسعنى فيه ملك مقرب ولا نبى مرسل ولم (5) يقل على الدوام انه عليه السلام فى بعض الاوقات يلعب (6) بالحفصة والزينب كما قال الشيخ السعدى، نظم:[141]

Mefā'īlün mefā'īlün fe'ūlün
Hezec: +--- +--- +--

كهى بر طارم (7) اعلا نشينم
كهى بر بشت باى خود نبينم
اكر درويش بر حالى (8) بماندى
سر دست از دو عالم برفشاندى[142]

اى سالك (9) دركه حق بدانكه تجلى ظهور حقست بجهار نوعست (10) اثارى و افعالى و صفاتى و ذاتى. اثاريست كه (11) از صور جسماني است بهر صورت كه بيند در حين رايت جزم كردد (12) و داند كه

---

[138] [=Sevgili bana benden yakın, tuhaf olan şu ki ben ondan uzağım.]

[139] [=Şöyle denildiği gibi: İyilik sahiplerinin müşahedesi tecellî etme ve gizlenme arasındadır.]

[140] [=Yüz gösteriyorsun, ama sakınıyorsun (uzak duruyorsun). Kendini göster ve bizim ateşimizi artır.]

[141] [=Hz. Muhammed s.a.v. şöyle buyurdu: «Benim Allah ile öyle anlarım olur ki ne bir mukarreb melek, ne de gönderilmiş bir nebi öyle bir yakınlığı elde edemez»* ve devamını söylemedi. Peygamber a.s. bazı vakitler Zeynep ve Hafsa ile oynardı. Şeyh Sâdî [ö. 690~694/1291~1294]nin şöyle dediği gibi, nazm:]

* bk. Mehmet Yılmaz, *a.g.e*, s. 115.

[142] [=Bazen en yüksek noktaya çıkarım, bazen de ayağımın arkasını görmem. Eğer derviş bu düzeyde hayat sürebilseydi iki âlemden el çekerdi.]

حضرت حقست انرا تجلی اثاری می خوانند (13) و جمیع تجلیات اثاری که صوریست صورت انسان مشاهده (14) نمودن اتم و اعلا است و تجلی افعالی انست که حضرت (15) حق بصفاتی از صفات فعلی که صفات ربوبیت اند متجلی (16) شود و اکثر انست که تجلیات افعالی متمثل بانوار متولنه (17) نماید یعنی حضرت حقرا بصورت نور سبز و نور کبود و نور سرخ و (18) نور زمرد و سبید بیند و تجلی صفاتی انست که حضرت حق **[17^b]** بصفات سبعه ذاتیه که حیات علم قدرت ارادت (2) سمع بصر و ملامست متجلی شود و کاه باشد که تجلئ (3) صفاتی متمثل بنور سیاه نماید و اوقات متجلی علیه (4) متفاوتست اکر حضرت حقرا بیند تجلی است (5) فاما اکر خود مظهر شود یعنی بیند که خود حضرت حقست (6) اتم و اکملست زیرا که تحقیق در ضمن این زیاده است (7) ودر جمیع مراتب تجلیات مذکوره حضرت حقرا (8) دیدن یاخود مظهر او شدن و در طریق واقعست (9) و شنیدن موسی دم ندای انی اناالله رب العالمین و حدیث (10) رأیت ربی فی صورة شب امرد و من رأنی فقد رای (11) الحق شهود عدولند بر جواز تجلیات و بقا بالله که بحسب (12) حال کاملان واصل را دست می دهد انست که صفات (13) الهی باشد و قیوم و مدبر عالم باشد و هیچ جیز غیر خود (14) نبیند و مراد بکمال توحید عیانی اینست شارح کلشن (15) راز کفته این عجب فرموده است:[143]

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün
Remel: -+-- -+-- -+-

(16) ان که سبحانی همی کفت ان زمان
این معانی کشته بود اورا عیان
(17) هم ازاین رو کفت ان بحر صفا
نیست اندر جبه ام غیر از خدا
(18) از انا لحق کشف این معنی نمود
کر بصورت بیش تو دعوی نمود
(19) لیس فی الدارین انکه او کفته است
درّ این معنی چه نیکو سفته است

[143] [=Ey sâlik! Hakk'ın dergâhı, yani tecellisi olan Hakk'ın zuhurunun dört çeşit olduğunu bil: âsârî, ef'âlî, sıfâtî ve zâtî. Âsârî olan, cismanî surettendir. Zuhur anında görülen her suret cezm olur, bunun Hak olduğu bilinir, ona âsârî tecellî denir. Âsârî tecellîlerin tümü sûrettir ve insanda en mükemmel şekilde görülür. Ef'âlî tecellî, Hz. Hakk'ın rububiyyet sıfatları olan fi'lî sıfatlardır. Bunlar çoğunlukla renkli nurlar şeklinde görülür, yani Hz. Hak yeşil, mavi, kırmızı, zümrüt ve beyaz renklerde görülür. Sıfâtî tecellî, Hz. Hakk'ın zatının yedi sıfatı olan hayat, ilim, kudret, irade, sem', basar ve kelam sıfatlarıyla tecellî etmesidir. Bazen sıfâtî tecellî siyah nur şeklinde görülür. Bu her tecellî anında farklı olur. Eğer bu tecellîde Hz. Hak görülürse ve eğer (sâlik) buna kendisi mazhar olursa yani kendisi görürse tam ve mükemmel olarak Hz. Hakk'ın kendisini görmüştür. Bu arada hakikat daha ziyadedir. Zikredilen tecellîlerin mertebelerinin hepsinde Hz. Hak görülür, veya ona mazhar olunur. Tarikat vakıalarından olan, Hz. Musa'nın «Muhakkak ki ben âlemlerin rabbı Allah'ım» nidasını ve «Ben rabbimi genç delikanlı şeklinde gördüm» hadisini işitmek ve «Beni gören muhakkak Hakk'ı görmüştür»e şahit olmak tecellî konusunda cevaz verilen sapmalardır. Vâsıl olmuş kâmillerin mertebesi olan bekâ bi'llâh mertebesi ilâhî sıfatların bulunduğu mertebedir, burada Hak zatı ile kâimdir, âlemin tedbiri görülür ve O'ndan başka hiçbir şey görülmez, ıyânî tevhidin kemalinden murad budur, ama *Gülşen-i Râz* şarihi de şöyle buyurmuştur:]

جون نماند از تویی باتو اثر **[18a]**
بیکمان یابی ازاین معنی خبر[144]

[145]الحمد لمن له الوجود . (2) İşbu şerḥ-i ma‘rifet-numūd ve risāle-i mes‘ūd (3) ḳalem-i Faḫrī-i ‘ācizden çekīde ve imżā-i iḫtimām-keşīde (4) ve derece-i itmāma resīde oldı. Me’mūldur ki (5) bu şerbetden ẕā’ıḳ ve bu silsileye (6) lāḥıḳ olan ‘urafā (7) ḳuṣūr <u> küsūrın (8) ḳalem-i ṣıḥḥat-raḳamlarıyla (9) taṣḥīḥ (10) buyuralar. (11) Bāḳī (12) huva.[146]

3. Sonuç

Fahrî Ahmed’in Elif-name Şerhi; konusunda yazılmış, şimdilik bilinen tek eserdir. Müellif, XVIII. yüzyıl mutasavvıf şairlerinden olup divan sahibidir. Eserinde Nesib adlı dervişinin elif-namesini tasavvufî açıdan ele alarak yorumlamıştır. Şerhten anlaşıldığına göre elif-namedeki her harfin tasavvufî bir manası vardır. Buna göre Elif: sûret-i mürşid-i kâmil, bâ: süveydâ-yı kalb, tâ: makâm-ı telvîn, sâ: mertebe-i seyr-i ani’llâh, cîm: tarîkat-ı Celvetiyye, hâ: hayât-ı câvidân, hı: [hayâl-i hâm], dâl: devâm-ı zikr, râ: reyyân olma, zâ: zühd, sin: sülûk, şin: şeyh, sâd: vesîle-i mahabbet-i ilâhiyye, dâd: zû-i şems-i zât-ı ilâhiyye, tı (hâ ile birlikte): âdem-ı ma’nî, zı: âlem-i sıfât, ayın: ayn-ı evvel ve ayn-ı sânî, gayın: âlem-i sıfât, fâ: fenâ-i mahz, kâf: Kaf dağı, kef: [kemâl-i ma’rifet], lâm: [ledünnî lezzet], mîm: mürşid-i kâmil, nûn: ilm-i irfân, vâv: evlâd-ı ma’nevî, hâ: hüviyyet-i zâtiyye, lâ: kelîme-i tevhîd ve yâ: sevâdü’l-vechi fi’d-dâreyn makâmı demek olur. Elif-name sahibi Nesib hakkında onun, Fahrî Ahmed Efen-

---

[144] [=Bu manalar yüce tanrının o zamanda söylediklerini apaçık ortaya koymuştur. O tertemiz deniz gibi olan yüce tanrı bunu «Cübbemin altında O’ndan başkası yoktur»[*] demek için söyledi. (Hallac’ın) «Ene’l-hak»[**] deyişi, görünüşte bir iddia olsa da bu manayı ortaya çıkardı. Bu söylediği şey «iki dünyada da O’ndan gayrısı yoktur»dur,[***] böylece bu mana incisini ne güzel delmiştir.] Şiir için bk. *Gülistân-ı Sa’dî*, bi-hatt-ı Mustafa Eşrefî, 9. bs., Kânûn-ı İntişârât-ı Peyâm-ı Adâlet, Tahran 1385/1965, s. 110; şiirin şerhi için bk. Ozan Yılmaz, *16. Yüzyıl Şârihlerinden Sûdî-i Bosnevî ve Şerh-i Gülistân’ı (İnceleme-Tenkitli Metin)*, Dr. Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2008, s. 577.

[*] bk. Mehmet Yılmaz, *a.g.e*, s. 114.

[**] [=Ben hakkım.] bk. Mehmet Yılmaz, *a.g.e*, s. 39.

[***] bk. Mehmet Yılmaz, *a.g.e*, s. 114.

[145] [=O’nun zatına hamd olsun.]

[146] Ölümsüz olan O’dur.

dinin dervişi olmasından başka bir bilgiye ulaşılamamıştır. Nesib'in elif-namesinde harfler alt alta sıralanmamış, mısra içlerinde yer almışlardır. Bilinen en eski elif-name yazarı XIV. yüzyıl şairi Âşık Paşa'dır. Nesib'in manzumesinden elif-name yazma geleneğinin XVIII. yüzyılda da sürdürüldüğünü anlamaktayız.

"A 18TH Century Soufi Poet Fakhri Ahmad and His Commentary on an Alif-nama"

Abstract

Alif-nāmas are poems written by the prosody of the classical Arabic tradition or syllabic meter within different forms like qasida, ghazal, masnawi, musaddas, and quatrain in Turkish poetry. There are number of samples of these poems from 14th to 18th Centuries. In these verses the name "alif-nāme" is particularly used. Arabic letters from Alif to Yâ are arranged in an order one under the other such acrostic speech at first. This article discusses a soufi poet Fakhri Ahmad (d. 1799) and his commentary on an alif-nāma written by Dervish Nesib. Nesib's poem is different from others, because Arabic letters are used with names in the center of every line in this poem, not at the head of series like other samples. Fakhri explains it within the frame of Jalwatiya order. In his opinion every letters have a meaning from soufi terminology. It proves that Fakhri's treatise is alone on this matter. This article analyses these soufi terms and gives texts with transcription letters..

Keywords

Fakhri Ahmad, Ottoman Turkish poetry, commentary (=sharh), alif-nāma, Jalwatiya order, Dervish Nesib, Sarkoy.

View publication stats